

”Tiesin alusta asti että tämä tulee olemaan minulle oikea ratkaisu.”

Elämäntietä ja syrjäytyminen joustavan perusopetuksen
oppilaiden koulukokemuksissa.

Joanna Riihimäki
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2014

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

RIIHIMÄKI, JOANNA: "Tiesin alusta asti että tämä tulee olemaan minulle oikea ratkaisu."
Elämänkulku ja syrjäytyminen joustavan perusopetuksen oppilaiden koulukokemuksissa.
Pro gradu – tutkielma, 60s., 1 liites.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Tarja Pösö
Huhtikuu 2014

Tämän tutkielman aiheena on joustavan perusopetuksen (Jopo) oppilaiden kertomukset elämänselämästä ja syrjäytymisen paikasta kertomuksissa. Tavoitteena on selvittää miten jopo-toiminnassa olevat nuoret kuvaavat elämänselämänsä. Toisena tavoitteena on selvittää näkykö heidän koulukokemuksiinsa syrjäytymisen tarinoita. Aineistona ovat jopo-oppilaiden koulukokemukset.

Kyseessä on laadullinen tutkimus, jonka aineisto on kerätty narratiivista menetelmää käyttäen. Nuoret, jotka ovat olleet mukana jopo-toiminnassa, ovat kirjoittaneet koulukokemuksistaan ennen jopo-toimintaa, sen aikana sekä tulevaisuudenodotuksistaan. Aineistolle on tehty kaksi analyysiä, molemmille tutkimuskysymyksille erikseen. Aineiston analyysimenetelminä on käytetty sisällönanalyysiä ja narratiivista analyysiä.

Nuorten kirjoittamat kertomukset omista koulukokemuksistaan ovat muutostarinoita. Nuorten elämänselämän kuvauksissa nousee esiin heidän mielestään merkittäviä tekijöitä, jotka liittyvät uuteen ympäristöön ja uusiin rooleihin, onnistumisen kokemuksiin sekä negatiivisiin ja virheellisiin ratkaisuihin. Syrjäytymisen tarinat liittyvät koulutukselliseen, sosiaaliseen ja normatiiviseen syrjäytymiseen. Tuloksissa ei näy varsinaista syrjäytymistä, mutta syrjäytymisen ehkäisevän toiminnan vaikutukset näkyvät muutostarinoina. Tarinoissa on erityisesti havaittavissa muutokset nuorten asenteissa koulua ja opiskelua kohtaan.

Tuloksista voidaan päätellä, että jopo-toiminta ehkäisee syrjäytymistä ja vaikuttaa nuorten elämänselämään positiivisesti. Vaikka toiminnan menetelmät (toiminnallisuus, työpaikkaopiskelu sekä aktiivinen ja rakentava vuorovaikutus) eivät ole uusia, näyttäisivät ne sopivan juuri kohderyhmän tyyppisille nuorille, joilla on vaikeuksia motivoitua, selviytyä peruskoulusta ja sopeutua koulun maailmaan.

Avainsanat: syrjäytymisen ehkäisy, elämänselämä, joustava perusopetus

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

RIIHIMÄKI, JOANNA: "From the begin I knew that this will be right decision for me." Life course and marginalization and flexible basic education pupils school experiences.

Master's Thesis, 60 pages, 1 appendix page

Social Work

Supervisor: Tarja Pösö

April 2014

The subject of this master's thesis is a narratives of flexible basic educations pupils. Narratives are stories of their life courses and a place of marginalization in stories. The aim is to find out how pupils of flexible basic education describe their life cycle. The second aim of the thesis is to research is there any marginalization stories on their school experiences. The data of the thesis is a school experience of flexible basic educations pupils.

This thesis is qualitative research and research data is collected by using narrative methods. The young, who has taken part to action of flexible basic education, has written their school experiences: before action of flexible basic education, during it and expectations of their future.

Narratives of young are narratives of change. According to the describes of life courses there is few significant issues, which are related to a new environment and new roles, experience of success and negative and incorrect decisions. According to the narratives of marginalization the educational, social and normative marginalization are observable. According to the results the young are not marginalized, but flexible basic education will prevent marginalization. Narratives indicate that young's attitude to school and education has change.

Action of flexible basic education prevents marginalization and will influence positive ways to young people's life cycles. Although the methods of flexible basic education (activity, on-the-job learning and constructive interaction) are not new, those methods fit to pupils who have a weak school motivation and several difficulties in finishing school and conform to school.

Key words: prevent marginalization, life course, flexible basic education

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA JA ELÄMÄNKULKU	4
2.1.1 Nuoruuden kehitystehtävät	5
2.1.2 Identiteetin kehitys: Kuka minä olen?	7
2.2 Normatiivinen elämäntilanne	8
2.3 Koulu nuoruudessa	9
3 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN	10
3.1 Syrjäytymisen ulottuvuudet	12
3.2 Syrjäytymisen ehkäisy	14
3.2.1 Joustava perusopetus JOPO® osana syrjäytymisen ehkäisyä	15
3.3 Koulu syrjäytymisessä	17
4 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄT, MENETELMÄT JA AINEISTO	21
4.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset	21
4.2 Narratiivisuus tutkimuksellisena lähtökohtana ja menetelmänä	21
4.3 Aineiston keruu ja aineiston kuvaus	23
4.4 Aineiston analyysi	25
4.4.1 Sisällönanalyysi elämäntilanteeseen liittyen: teemoittelu	26
4.4.2 Narratiivinen analyysi syrjäytymiseen liittyen: tarinoiden syntyminen	27
5 TUTKIMUSTULOKSIA	29
5.1 Elämäntilanteen kuvaaminen nuorten tarinoissa	29
5.2 Elämäntilanteen käännekohtia ja niiden merkityksiä	29
5.2.1 Uusi ympäristö ja uudet roolit ohjaavat ”tavalliseen” elämäntilanteeseen	29
5.2.2 Onnistumisen kokeminen	33
5.2.3 Kun kaikki ei menekään ihan putkeen?	35
5.2.4 Johtopäätöksiä nuorten kuvaamista elämäntilanteista	37
5.3 Miten syrjäytyminen näyttäytyy nuorten koulukokemuksissa?	40
5.3.1 Koulutuksellisen syrjäytymisuhan alta eteenpäin	40
5.3.2 Jämsähtäisikö kotiin? – uhka sosiaaliseen syrjäytymiseen	43
5.3.3 Voiko syrjäytyä jos ei käytäyty normien mukaisesti?	45
5.3.4 Johtopäätöksiä	48
6 YHTEENVETO JA POHDINTAA	50
Lähteet	55
LIITE 1	61

1 JOHDANTO

Nuorten syrjäytymisestä ollaan oltu huolissaan jo pitkään. Edellisissä opinnoissani ammattikorkeakoulussa 1990-luvun loppupuolella suuntauduin syrjäytymisen ehkäisyyn. Kyseinen suuntautumisvaihtoehto piti sisällään paljon projektien suunnitteluun ja toteutukseen liittyvää opiskelua. Oman käsitykseni mukaan syrjäytymisen ehkäisy nähtiin silloin työskentelynä pitkälti erilaisten projektien ja hankkeiden kanssa ja kohderyhmä saattoi olla jo varsin syrjäytynyttä. Syrjäytymisen ehkäisyssä korostui silloin työ eri marginaaliryhmien kanssa. Tänä päivänä hankkeiden ja projektien lisäksi syrjäytyminen ja syrjäytymisen ehkäisy on huomioitu jo olemassa olevissa toimintamuodoissa ja ne pitkälti muotoilevat toiminnan tavoitteita esimerkiksi nuorisotyössä ja koulumaailmassa. Syrjäytyminen ja syrjäytymisen ehkäisy ovat näkyneet viime aikoina paljon myös valtakunnallisesti, esimerkiksi presidentti Sauli Niinistö on nostanut nuorten syrjäytymisen yhdeksi merkittäväksi huolenaiheekseen.

Viime aikojen syrjäytymiskeskustelu on kiinnittänyt yhä enemmän huomiota peruskoulun keskeyttäjiin tai ilman toisen asteen koulutuspaikkaa tai ilman työpaikkaa oleviin nuoriin. Peruskoulun suorittamatta jättäminen sulkee nuoren elämästä paljon ovia. Koulutuksen keskeyttämisestä ei tule nähdä pelkästään koulutuspoliittisena ongelmana, vaan se on hyvin pitkälle niin yksilön kuin koko yhteiskunnan haaste. Myöskään ennaltaehkäisevän työn merkitystä ei tule unohtaa.

Tämä tutkimus sijoittuu koulumaailmaan ja nuorten koulukokemuksiin. Tarkoituksenani on selvittää näkykö nuorten kirjoittamissa koulukokemuksissa syrjäytyminen sekä miten nuoret kuvaavat elämänsä kulkuaan.

Koulu nähdään keskeisenä paikkana sosiaalisten taitojen kehittämiseen ja ylläpitämiseen, vaikka pohja sosiaaliselle kasvulle rakennetaan kotona. Sosiaalisten taitojen painotus koulukasvatuksessa tulisikin olla näkyvämpää, koska esimerkiksi työelämässä sosiaaliset taidot teknisten taitojen ohella ovat avainasemassa. Kyse on myös yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti merkittävästä asiasta, niinpä syrjäytymistä ehkäisevä työ on kannattavaa

investointia. (Pulkkinen, 2002, 8-9). Investoinnit tulevat kuitenkin oman käsitykseni mukaan hieman jälkijunassa tai ne resursoidaan liian pieniksi.

Monet esimerkiksi peruskoulun keskeyttäjästä saattavat olla niin sanottuja kouluallergisia tai sopeutumisvaikeuksista kärsiviä, joille perinteinen koulunkäynti tuottaa vaikeuksia. Useat heistä ovat aivan tavallisia nuoria, joilla kuitenkin elämönhallintataidot, arjen rutiinit sekä omien vahvuuksien löytäminen ja elämänsuunta ovat hukassa. Nämä vaikeudet saattavat ilmentyä käyttäytymishäiriöinä tai vastaavasti vetäytyvänä käyttäytymisenä. (Pirttiniemi 2000, 59.) Nuorten syrjäytymistä on tutkittu paljon. Ilmiön yhteiskunnalliset vaikutukset on arvioitu kohtuullisen suuriksi, joten on haluttu tietää mitkä asiat ajavat syrjäytymiseen tai syrjäytymisuhan alle. Peruskoulun tai toisen asteen koulun keskeyttäminen on nähty yhdeksi mahdolliseksi syrjäytymistä aiheuttavaksi tekijäksi. Peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen välissä oleva siirtymävaihe on useilla nuorilla ollut ratkaisevassa asemassa. Tämä nivelvaiheeksi kutsuttu vaihe on ollut muun muassa Kurosen (2011) tutkimuksen yksi riskitekijä. Kurosen tarkastelemat ammattikoulun keskeyttäjät ovat kokemuksissaan ilmaisseet, että keskeyttämiset ovat suhteessa aikaisempaan elämänhistoriaan. Aiemmassa tutkimuksessaan (2010) Kurosen selvitti nuorten koulusuhteissa muodostuneita ongelmia ja kielteisiä kehiä suhteessa peruskoulun jälkeiseen elämäntietoon. Tutkimuksessaan Kurosen nosti esiin ennaltaehkäisevän työn puutteellisuuden näiden nuorten kohdalla. Aikaisemmissa tutkimuksissa on nostettu esiin koulunkäyntiin ja elämään liittyvät yksilölliset vaikeudet sekä henkilökunnan resurssien riittämättömyys.

Anneli Pohjola (1994) on ”Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämäntietoon toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa” tutkimuksessaan selvittänyt sosiaaliviraston pitkäaikaisasiakkaiden nuorten aikuisten elämäntietoa. Pohjolan tutkimuksessa nousi esiin nuorten suhde työmarkkinoihin ja koulutukseen. Ne ovat tärkeä osa elämäntietoon kokonaisuutta, niiden merkitys nousee esiin varsinkin silloin kun ne puuttuvat tai ovat puutteellisia. Houtsonen, Kauppila ja Komonen (2000) ovat julkaisussaan tuoneet esiin koulutukseen ja sen keskeyttämiseen sekä elämäntietoon liittyviä teemoja. Elämäntietoa nähdään yksilöiden elettyinä todellisuutena, kokemuksina ja kerrottuna sanoin ja symbolein. (Kauppila 2000, 53.) Samassa julkaisussa Komonen pohtii ammattikoulun keskeyttäneiden nuorten leimautumista ja elämäntietoa. Hänen mukaansa nuorten kouluttautumista tarkastellaan yleensä yhteiskunnallisten ja kulttuuristen

muutosten näkökulmasta. Elämänkulun institutionalisoituminen ja nuorten yksilöllistyminen sekä niiden väliset leikkauspisteet, ristiriitaisuudet ja erilaiset katkokset olivat tarkastelun alla. Useat epäonnistumiset ja jatkuva negatiivinen palaute omassa koulusuoriutumisessa ovat vaikuttaneet siihen, että nuoret ajattelevat oppimisen olevan jotain sellaista, josta he eivät vain selviydy. Ammattikoulun keskeyttäminen nähdään institutionaalisen elämänkulun normeista poikkeavana. (Komonen 2000, 114, 141.)

Useissa tutkimuksissa ja lähdeaineistoissa nousee esiin, että elämänkulun ja identiteetin käsitteet liittyvät läheisesti toisiinsa. Yksilön identiteetin katsotaan ohjaavan esimerkiksi hänen koulutusvalintojaan. Peruskoulussa valintojen mahdollisuus on pieni, mutta peruskoulu rakentaa yksilön koulutusidentiteettiä, jolla on merkitystä myöhempiin valintoihin ja elämänkulun rakentumiseen. Koulutusidentiteetti rakentuu vuorovaikutuksessa koulussa koetun elämän ja vapaa-ajalla koetun elämän kanssa. Koulutusidentiteetti toimii välittäjänä, kun ihminen sosiaalistuu ennakkoon tiettyyn koulutusalaan ja – tasoon. Koulutus ainakin osittain ylläpitää yhteiskunnallisten erojen ja asemien uusintamista sekä niiden muodostumista. (Houtsonen 2000, 38, 41.) Toisaalta nuoret voivat vastustaa koulun tarjoamia identiteettejä, jolloin heidän identiteettien rakentumiseen vaikuttavat enemmän koulun ulkopuoliset tekijät ja kulttuuriset resurssit (Komonen 2000, 144).

Syrjäytymisen ehkäisyn ja ennaltaehkäisevän tärkeyttä on korostettu muun muassa useissa hanke- ja projektiraporteissa. Esimerkiksi joustavan perusopetuksen, Jopo®, vaikuttavuusraportissa (2007) korostuu mahdollisten koulupudokkaiden aktivointi ja toiminnan motiivina on syrjäytymisen ehkäiseminen. Tämä nostaakin esille vaikeuksien ja ongelmien aikaisessa vaiheessa tunnistamisen tärkeyden. Koulun resurssit eivät yksin riitä, vaan tarvitaan moniammatillista yhteistyötä, unohtamatta lasten ja nuorten vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä.

Työni etenee niin, että ensiksi selvitän työhöni liittyviä teoreettisia peruskäsitteitä luvuissa kaksi ja kolme. Luvussa kaksi käsittelem nuoruutta elämänvaiheena sekä normatiivista elämänkulkua. Luvussa kolme käsittelem syrjäytymistä nuorten näkökulmasta. Syrjäytymisen ehkäisyn yhteydessä kerron Jopo-toiminnasta, koska se on keskeisessä roolissa tämän tutkimuksen aineistoon ja tutkimustuloksiin liittyen. Huomioin luvuissa kaksi ja kolme myös koulun nuoruudessa ja esittelen myös sitä, miten koulun liittyy

syрjäytymiseen. Esittelen tutkimuksen tehtävän, aineiston ja menetelmät luvussa neljä. Tutkimustulokset löytyvät luvusta viisi, sisältäen molemmista tutkimuskysymyksiä omat johtopäätösosat. Tutkielman lopussa luvussa kuusi on yhteenveto ja pohdinta.

2 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA JA ELÄMÄNKULKU

Nuoruus elämänvaiheena on huomioitu varsin myöhään. Ajankohta osuu teollistumisen aikakaudelle 1800-luvulle. Tämän jälkeen myös koulu on määritellyt lapsuutta ja nuoruutta. Nuorten huomioiminen omaksi kuluttajaryhmäksi on Suomessa noteerattu vasta 1950-luvulla. Tänä päivänä prosessi nuoruudesta aikuisuuteen on pitkä ja monimutkainen. Kulku kohti aikuisuutta etenee vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Perheen lisäksi vertaisryhmät ovat merkityksellisiä vuorovaikutusympäristöjä, joissa kasvua ja kasvatusta tapahtuu. (Antikainen 1998, 129, 154–155.) Tämän elämänvaiheen kuvaaminen voi olla ristiriitaista ja joskus hieman paradoksaalistakin. Useiden erilaisten mittausten mukaan nuoruusikäiset ovat terveimmillään, kestävät fysiologisesti enemmän (esimerkiksi kylmää, kuumaa ja nälkää) ja halutessaan pystyvät uudenlaiseen ajatteluun ja järkeilyyn. Toisaalta nuoruusikäiset ovat alttiimpia erilaisille psyykkisille häiriöille sekä muulle sairastuvuudelle ja jopa kuolemantapauksille, joita osittain selittävät nuoren vaikeudet hallita käyttäytymistään, tunteitaan ja impulssejaan. Vaaratilanteisiin hakeutuminen ja eläminen voimakkaiden tunnereaktioiden vallassa kuuluvat monen nuoren elämään. (Sinkkonen 2010, 41.)

Nuoruutta pidetään siirtymävaiheena lapsuudesta aikuisuuteen. Siirtymävaiheen kesto on yksilöllinen ja se voi kestää jopa parikymmentä vuotta. Nuoruutta ei nähdä välttämättä yhtenäisenä kehitysjaksona, vaan siitä voidaan erottaa eri vaiheita. Nuoruus voidaan jaotella esimerkiksi varhaisnuoruuteen (11–14 vuotta), keskinuoruuteen (15–18 vuotta) ja myöhäisnuoruuteen (19–25 vuotta). Nuoruusvaiheen alkua määrittää biologinen kehitys. Yksi keskeisimmistä nuoruusiän tapahtumista on murrosiän alkaminen toisella vuosikymmenellä. Nuoruusiän kehitykseen vaikuttavat monet biologiset, psykologiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät ja ne ovat myös vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Kehitykselliset tekijät ovat avainasemassa määritellässä nuoruutta

elämänvaiheena. (Nurmi 1998, 256–257.) Aivot, ruumis ja tunne-elämä ovat yksilötasoisien muutoksen kohteina (Sinkkonen 2010, 14).

2.1.1 Nuoruuden kehitystehtävät

Yksilöllisyyden herääminen ja eri asioiden kokeileminen ovat nuoruudessa ajankohtaisia. Tietoisuus omasta itsestä suhteessa muihin ja koko elämään rakentuvat vuorovaikutuksellisesti. Ihmiset kohtaavat elämässään eri-ikäisinä haasteita, jotka vaikuttavat yksilön kehittymiseen ja etenemiseen kohti seuraavaa elämänvaihetta. Näitä haasteita kutsutaan kehitystehtäviksi. (Dunderfelt 1990, 93, 94.) Kehitystehtävillä nähdään olevan merkitystä kasvatuksen, kehityksen ja koulutuksen näkökulmista. Kehitystehtävät ovat vuorovaikutuksessa ympäristöstä tuleviin vaatimuksiin, rajoituksiin ja tarpeisiin. (Kuusinen 1998, 311). Dunderfelt (1990, 94), Nurmi (1998, 259), sekä Kuusinen (1998, 312–317) ovat tarkastelleet nuoruuden kehitystehtäviä Robert J. Havighurstin mukaan. Kehitystehtävissä korostuvat biologisen kasvun ohella ympäristön sosiaaliset odotukset ja iän mukanaan tuomat velvollisuudet (Kuusinen 1998, 312). Kritiikkinä kehitystehtäville Kuusinen (1998, 317) esittää liiallisen normatiivisuuden ja sopivuuden vain tiettyyn kulttuuris-historialliseen tilanteeseen. Sinkkonen (2010, 43) on huomionnut myös kognitiiviset kehitystehtävät. Kokosin neljän (Kuusinen, Dunderfelt, Nurmi ja Sinkkonen) edellä mainitun kirjoittajan tulkintojen perusteella nuoruuden kehitystehtäviä, joita seuraavaksi kuvaan.

Uusien suhteiden luominen molempien sukupuolten edustajiin. Nuoret etsivät paikkaansa ystävien joukossa ja samaan aikaan miettivät, kuinka kelpaisivat vastakkaiselle sukupuolelle (Sinkkonen 2010, 117). Nuori tutustuu myös seksuaalisuuteen ja saattaa aloittaa seksuaalisen käyttäytymisen. Vertaisryhmien kautta muodostuu käsitys omasta itsestä ja käyttäytymisestä. Nuorilla on usein tarve mukautua vertaisryhmiin. (Soisalo 2012, 119).

Sukupuoliroolien omaksuminen. Sekundaariset sukupuoliominaisuudet vaikuttavat nuoren käsitykseen omasta itsestään ja ihmissuhteistaan. Sukupuoleen liittyvä identiteetti kehittyy ja vahvistuu. (Soisalo 2012, 119.) Yhteiskunnan muuttuessa sukupuoli-identiteetti saa uusia sisältöjä ja sukupuolirooleissa on aiempaa enemmän liikkumisen varaa. Sukupuoli-

identiteetin rakentumiseen vaikuttavat yksilön tulkinnat sukupuolirooleista sekä se, miten hän niitä soveltaa itseensä. (Vuorinen 1998, 229.)

Oman fyysisen ulkonäön hyväksyminen. Murrosiän alkaminen ja muutokset omassa kehossa ovat nuorelle psyykkisesti ja sosiaalisesti merkittäviä. Nuoria huolestuttavat esimerkiksi omat mahdolliset muista nuorista poikkeavat fyysiset muutokset, laihduttaminen ja seksiin liittyvät asiat. Tytöillä esiintyy poikia enemmän tyytymättömyyttä omaan vartaloon. Nuoren omaan hyväksyntään fyysisestä ulkonäöstään vaikuttaa monet tekijät; nuorisokulttuuri, ajankohtaiset idolit, harrastukset ja kaverien kommentit. Fyysisiin muutoksiin, kasvuun ja kehitykseen ei nuori itse pysty juurikaan vaikuttamaan, vaan ne kulkevat enimmäkseen biologisia ja geneettisiä polkuja. Ravinto ja liikunta ovat niitä keinoja, joiden avulla nuori voi itse vaikuttaa fyysiseen ulkonäköön. (Sinkkonen 2010, 23, 29, 30, 35–36.)

Tunne-elämän itsenäisyys. Tällä tarkoitetaan riippumattomuutta omista vanhemmista, joista nuorelle alkaa muodostua uusi kuva. Vertaisryhmät ja muut sosiaaliset viiteryhvät tarjoavat uusia normia ja toimintamalleja. (Kuusinen 1998, 313.)

Parisuhteeseen ja perhe-elämään valmistautuminen. Tämä tehtävä korostuu erityisesti myöhäisnuoruudessa. Vaikka tänä päivänä ihmiset saattavat muodostaa lyhyitäkin suhteita, nähdään pysyvään parisuhteeseen valmistautuminen vahvana tehtävänä kulttuurisista muutoksista huolimatta. (Kuusinen 1998, 313.)

Maailmankatsomuksen, arvomaailman ja moraalien kehittyminen. Nuori tulee tietoisemmaksi siitä, että myös muut kuin omat vanhemmat ja tutut aikuiset voivat vaikuttaa siihen, mitä pidetään oikeana. Oma arvomaailma, eettinen ja moraalinen maailmakatsomus alkaa rakentua omien ajatusten ja tuntemusten myötä. (Kuusinen 1998, 314.)

Taloudellisen vastuun harjoittelu. Nuori on taloudellisesti vanhemmistaan riippuvainen, mutta haluaisi olla itsenäinen (Sinkkonen 2010, 18).

Sosiaalisesti vastuullisen käyttäytymisen harjoittelu. Vastuullisen käyttäytymisen harjoittelua ohjaa muun muassa lait; tietyn ikäisenä joutuu kantamaan rikosoikeudellista

vastuuta (Dunderfelt 1990, 95). Nuoret saattavat usein haluta enemmän vapauksia siihen nähden mitä pystyvät hallitsemaan (Sinkkonen 2010, 93).

Kognitiiviset kehitystehtävät. Ne liittyvät tiedonkäsittelyn tehostumiseen, jossa tiedonkäsittelyn kapasiteetti ja nopeus kasvavat sekä epäolennaista ja ylimääräistä tietoa opitaan karsimaan (Sinkkonen 2010, 43).

2.1.2 Identiteetin kehitys: Kuka minä olen?

Fyysisen ja biologisen kehittymisen ohella identiteetin kehittyminen on yksi keskeisimmistä tekijöistä, jotka ohjaavat nuoren kehittymistä (Nurmi 1998, 261). Identiteetin muodostuminen kokoa nuoruusiän kehitystehtävää. Nuori etsii vastausta siihen ”kuka minä oikein olen?” ja haluaa saada siihen vastauksen. Tehtävä on vaativa; fyysiset muutokset, ajattelun kehittyminen, sosiaalisen piirin laajentuminen ja ympäristön odotukset ja velvoitteet vaikuttavat ja haastavat tässä tehtävässä. Sosiaaliset roolit ja statukset liittyvät keskeisesti identiteetin rakentumiseen. Rooleja ja omaa paikkaa etsitään esimerkiksi harrastuksista, elokuvista tai uusista kavereista. Ympäristön asettamia vaatimuksia nuorelle voi aikuisten joskus olla vaikeaa ymmärtää. (Vuorinen 1998, 208–211.) Aiemmin, esimerkiksi Erikson (1959) ja Marcia (1980), on esitetty, että identiteetin kehittyminen kulkisi aina kehitysvaiheesta seuraavaan, mutta Nurmi (1998, 263) esittää, että identiteettiteorioissa tulisi huomioida nuoren elämän yksilölliset kehityskulut ja –ympäristöt. Yhteiskunta ja kulttuuri vaikuttavat nuoren tekemiin valintoihin muun muassa haasteina ja rajoituksina. Kehitysympäristön muuttuminen nuoruusiän aikana vaikuttaa myös nuoren oman elämänsä ohjaamiseen. Lisäksi nuoreen itseensä liittyvät tekijät, kuten kyvykkyys, aiempi menestys ja temperamentti-aiheet, vaikuttavat identiteetin kehittymiseen ja oman elämän ohjaamiseen. Nuorilla on aina aiempaan elämänhistoriaan pohjautuvia kiinnostuksenkohteita ja motiiveja. Niistä toteutuvia henkilökohtaisia tavoitteita ohjaavat elämänsä normatiiviset tehtävät ja siirtymät. Yleensä nuorten tavoitteet liittyvät koulutukseen, ammatinvalintaan, ystäviin tai vapaa-ajan viettoon ja näin ollen vastaavat usein ikäkaudelle tyypillisiä kehitystehtäviä. Tavoitteissa onnistuminen tai epäonnistuminen vaikuttaa identiteetin kehittymiseen. Onnistumiset luovat myönteistä pohjaa identiteetille ja vastaavasti epäonnistumiset vaikuttavat kielteisen minäkuvan ja

itsetunnon kehittymiseen. Näillä on vaikutusta nuoren myöhemmälle elämälle. (Nurmi 1998, 263–266.)

2.2 Normatiivinen elämänkulku

Elämänkulun käsitteeseen liitetään yleensä ikä, elämänaika ja tapahtumarakenteet (Vilkkio 2000, 75). Elämänkululla (life course) tarkoitetaan merkittävien elämäntapahtumien ketjua (Antikainen 1998, 101). Elämänkulkuun liittyvät yleensä lapsuuden, nuoruuden, aikuisuuden ja vanhuuden vaiheet, joita jaksottavat erilaiset siirtymiset. Siirtymisiä voivat olla esimerkiksi syntymä, kouluun meno, avioituminen tai eläkkeelle siirtyminen. Yhteiskunnallisesta ja sosiaalisen instituution näkökulmasta elämänkulkua on pyritty mallittamaan kunkin ikävaiheen keskeisten elämänvaiheiden mukaan, huomioiden kulttuuriset ja ikäperustaiset tekijät. Niillä pyritään normittamaan elämän ja sen vaiheiden odotuksenmukaisuutta. Viimeaikoina elämänkulun vaiheissa on huomioitu enemmän ihmisten yksilöllisyyttä ja elämänkulun variaatioita. Tällöin asiat eivät tapahdu sosiaalisten odotusten mukaisesti vaan oman elämänkulun muokkausprosessin tuloksena, johon vaikuttavat yksilön omat valinnat. Samalla elämänvaiheiden ikäperustainen rooli ja niiden merkitykset muuttuvat. Yksilöllisten elämänvaiheiden variaatiot saattavat tuoda elämänvaiheisiin teoreettista päällekkäisyyttä tai totuttuihin vaiheisiin tulee aukkoja tai jopa uusia elämänvaiheita. Erilaiset katkokset, kriisit ja harppaukset siirtymissä korostuvat yksilön elämässä. Ne eivät voi olla näkymättä myöskään institutionaalisella tasolla. (Vilkkio 2000, 75–76.) Myös Antikainen (1998, 101–102) mainitsee, että elämänkulun käsitteeseen ei enää välttämättä kuulu biologinen metafora tai normatiivinen lataus vaan yksilöt osallistuvat vahvasti itse oman elämänkulkunsa rakentamiseen. Hän huomioi myös, että elämänkulun rakentaminen voi joillekin olla vaikeaa. Elämänvaiheen käsite on mielenkiintoinen. Halusin nostaa esiin niin perinteisen elämänkulun kuin postmodernin näkökulman, koska juuri jälkimmäisellä näkökulmalla on merkitystä tässä tutkimuksessa.

Tämän tutkielman kannalta on myös oleellista pohtia elämänkulun käsitteen yhteydessä yksilöiden yhteiskuntaan kiinnittymistä. Yhteiskuntatieteiden sisällä käytetään erilaisia käsitteitä kun puhutaan elämänkulun rakentumiseen liittyvästä yksilön kehittämisestä yhteiskunnan ja kulttuurin jäseneksi. Sosialisoin käsitettä käytetään erityisesti

sosiologiassa. Sen mukaan socialisaatiota tarkastellaan vuorovaikutusteoreettisesta näkökulmasta, eikä sitä nähdä erillisenä toimintana vaan kaikkeen sosiaaliseen toimintaan liittyvänä. Kulttuuriantropologian puolella puhutaan kulttuurin omaksumisesta, joka on hyvin lähellä socialisaation käsitettä. Kulttuurien omaksumisen sisällä katsotaan olevan arvot, normit ja aineelliset tuotteet. Psykologian kentällä puhutaan kehityksestä tai yksilökehityksestä. (Antikainen 1998, 102–103.) Nämä edellä mainitut käsitteet liittyvät elämänkulun tarkasteluun biologisen ja historiallisen kontekstin yhteydessä. Niiden avulla voidaan määritellä yksilön elämän merkitystä, tavoitteita ja keinoja. Elämänkulkua säätelevät erilaiset ehdot, jotka liittyvät aikakauden paikallisiin, kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin. Kyse onkin yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. (Pohjola 1994, 15.) Yksi yksilön yhteiskuntaan kiinnittävä tekijä onkin koulutukseen osallistuminen. Koulutus esimerkiksi työmarkkina-aseman säätelijänä on huomattava. (Komonen 2000, 112.)

Vilkko (2000, 84) nimittää postmoderneja elämänvaiheiden osioita ”pieniksi vaihekertomuksiksi”, joissa korostuu refleksiivisyys. Kun yksilön vastuu kasvaa oman elämänkulkunsa ohjaamisessa, joutuu hän refleктоimaan omaa tarinaansa. Refleктоimalla saadaan omaan elämäntarinaansa jatkuvuutta ja eheyttä. (Vilkko 2000, 80–82.) Refleктоinnilla voisi nimenomaan olla merkitystä esimerkiksi siirtymien kohdalla. Tämän työn aineiston nuorten tekemä refleктоinti voi useimmissa tapauksissa olla tiedostamatonta.

2.3 Koulu nuoruudessa

Perusopetus on yksi osa suomalaista koulujärjestelmää. Peruskoulu on yhdeksänvuotinen ja se on yleissivistävää koulutusta koko ikäluokalle. Sen järjestämisestä vastaavat sekä valtio että kunta. Peruskoulun oppimäärään sisältyy oppivelvollisuus. Peruskoulu alkaa sinä vuonna kun lapsi täyttää seitsemän ja päättyy kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun aloittamisesta on kulunut kymmenen vuotta. Vuosiluokat 1.-6. opiskellaan alakoulun opetussuunnitelman mukaisesti ja vuosiluokat 7.-9. yläkoulun opetussuunnitelmien mukaisesti aineenopettajien johdolla. Perusopetuksen tavoitteet liittyvät kansalaisena ja ihmisenä kasvamiseen, niissä tarvittavien tietojen ja taitojen

harjaannuttamiseen. Peruskoulun jälkeen oppilaat ovat kelpoisia hakemaan toisen asteen opintoihin. Suomessa lähes kaikki lapset suorittavat peruskoulun. Peruskoulun jälkeen nuorilla on mahdollisuus hakeutua yleissivistäviin toiseen asteen opintoihin. Näitä ovat lukiokoulutus ja ammatillinen koulutus. Molemmat kestävät keskimäärin kolme vuotta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö) Peruskoulu päättyy noin 16-vuotiaana, toisen asteen opinnot ajoittuvat yleensä nuoren ollessa 16–19-vuotias.

3 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN

Syrjäytyminen käsitteenä on ristiriitainen ja sille onkin vaikeaa antaa yksinkertaista määritelmää. Syrjäytymistä voidaan määrittää huono-osaisuuden kasaantumisella. (Helne 2002, esipuhe.) Huono-osaisuutta voi olla esimerkiksi epävaka työura, pienituloisuus, tai huono terveys. Huono-osaisuutta on syrjäytymiskeskusteluissa tarkasteltu yksilön elämänculussa, huono-osaisuus ei kasaudu hetkessä vaan enemmänkin prosessinomaisesti. Olosuhteet voivat olla myös sellaiset, että ihminen ei pääse riittävästi osallistumaan yhteiskunnan toimintoihin. Yleensä syrjäytyminen on määritelty normaalista kansalaisuudesta poikkeavaksi ja irtautuneeksi elämäksi. Syrjäytyminen on myös vahvasti ajallisesti kehittyvä ilmiö. (Nuorten syrjäytyminen 2013, 56, 64, 88.) Yksilötasolla syrjäytymisen sijaan tulisi puhua nuoren itsenäistymisprosessiin kuuluvista vaikeuksista, kuten esimerkiksi taloudellisista ongelmista, työttömyydestä tai vähäisestä koulumotivaatioista (Kuorelahti & Viitanen 1999, 5). Syrjäytymiskeskusteluissa mainitaan usein passiivisuus, poikkeavuus ja avuttomuus. Nämä luonteenpiirteet ovat ohjanneet keskustelua ja syrjäytymispuhetta tuottava yhteiskunta on aikaisemmin jäänyt vähemmälle. (Helne 2002, ix.) Syrjäytymiseen johtavat syyt ovat moniulotteiset, eikä yksittäistä syytä voida välttämättä osoittaa. Syrjäytymistä voidaan tarkastella muun muassa yksilölähtöisesti tai rakenteellisista lähtökohdista käsin. Rakenteellisia tekijöitä voivat olla esimerkiksi sosioekonominen tausta tai kulttuuriset tekijät. (Alatupa, toim., Karppinen, Keltikangas-Järvinen, Savioja 2007, 117.)

Syrjäytymisen käsitteen katsotaan soveltuvan yleisnimitykseksi monelle eriytymiskehitykselle. Syrjäytyminen voi olla esimerkiksi taloudellista, sosiaalista,

sukupuolista, seksuaalista, rodullista tai uskonnollista. Nuorten syrjäytymisen taustalla ovat muun muassa erilaiset kehityshäiriöt, ongelmakäyttäytyminen ja kouluhäiriöt. (Taskinen 2001, 3.) Nuorten syrjäytymiseen liitetään usein myös päihteet (Ahlström 2001, 33). Patrosen (2000, 200) mukaan voidaan ajatella, että nuorten syrjäytyminen on erilaista kuin aikuisten, koska esimerkiksi nuorten sosiaaliset suhteet ja verkostot ovat vasta muotoutumassa. Syrjäytymisen takia osa nuorista joutuu heikkoon asemaan työmarkkinoilla, kun he ovat jo koulussa valikoituneet häiriköiksi tai vetäytyjiksi. Mitä pidemmälle syrjäytyminen etenee, sitä vaikeampi yksilöllä on saada takaisin yhteiskunnan jäseneksi (Takala 1992, 37).

Syrjäytymiskäsitys on viime aikoina yleistynyt, koska muutokset työmarkkinoilla ja laman vaikutukset yhteiskunnan toiminnassa ja rakenteissa ovat tuoneet epävarmuutta. Syrjäytymistä voi olla vaikea mitata. Syrjäytymisriskiin liittyviä osa-alueita, kuten köyhyyttä tai työttömyyttä voidaan tilastollisesti osoittaa, mutta pelkästään niitä tarkastelemalla voidaan syrjäytymisestä saada suppeampi käsitys. Myös erilaisia toimenpiteitä tai käyntejä voidaan tilastoida, mutta ne eivät kerro niiden taustalla olevista ilmiöistä. Yleisesti käytettyjä tilastoja syrjäytymiseen tai syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrän arviointiin liittyvät iältään alle 25-vuotiaiden työelämän tai koulutuksen ulkopuolella olemiseen, toimeentulotukiasiakkuuteen, työttömiin työnhakijoihin, virallisten rekisterien ulkopuolisuuteen sekä lastensuojelun rekisteriin. (Nuorten syrjäytyminen 2013, 55, 57–58.)

Syrjäytyminen voi alkaa jo hyvin nuorena. Huono-osaisuuden kasautuminen voi alkaa jo ennen lapsen syntymää. Tällöin muun muassa äidin elämäntavat, kuten tupakointi raskausaikana, ja sikiökauden olosuhteet nähdään merkittävinä tekijöinä yksilön syrjäytymispolun kehittämisessä. Ne voivat joko edistää tai hidastaa yksilön selviytymiskykyä vaikeissa elämäntilanteissa. (Kajantie, Hovi, Eriksson, Laivuori, Andersson & Räikkönen 2013, 23–25.) Lapsuus ja nuoruus epävakaisissa perheissä, käytöshäiriöinen nuoruus ja vaikeudet koulutussiirtymissä liitetään usein syrjäytymiskeskusteluun. Lasten ja nuorten kokemukset omasta hyvinvoinnistaan, mahdollisuuksistaan ja voimavaroistaan tuovat lisää sisältöä syrjäytymiskeskusteluun kuin pelkästään tarkastelu perheiden köyhyydestä tai sosieconomisesta asemasta. (Nuorten syrjäytyminen 2013 63, 88.)

Tavallisimmin nuorten kohdalla puhutaan syrjäytymisestä kun nuori jää koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle. Vuonna 2011 tähän ryhmään kuului 11,2 prosenttia 17–24-vuotiaiden ikäluokasta. Syitä työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen ovat muun muassa vähäinen tuki perusopetuksessa ja toisella asteella sekä tunnistamattomat mielenterveysongelmat. (Nuorten syrjäytyminen 2013, 112, 122.)

3.1 Syrjäytymisen ulottuvuudet

Jyrkämä (1986, 40) on määritellyt syrjäytymisen ulottuvuuksiksi koulutuksellisen, sosiaalisen, normatiivisen, työmarkkinallisen ja vallankäytöllisen ulottuvuuden. Ulottuvuudet eivät yksinään määrittele syrjäytymistä, vaan ne liittyvät toisiinsa. Näitä viittä syrjäytymisen ulottuvuutta on käytetty useissa syrjäytymiseen liittyvissä keskusteluissa ja niihin törmääkin useissa tutkimuksissa ja raporteissa.

Syrjäytymisen käsitteeseen liittyy oleellisesti kysymys mistä syrjäydytään? Syrjäytymistä voidaan tarkastella myös suhteena johonkin. Koulutus on merkittävä instituutio, jonka kautta integroidutaan yhteiskuntaan. Koulutuksesta syrjäytyminen saattaa johtaa syrjäytymiseen myös muilta sektoreilta. Kouluissa tapahtuva kasvatusta ja pedagogiikka saattavat aiheuttaa yksilön syrjäytymistä ja syrjäyttämistä, vaikka toisaalta pedagogiset ajattelutavat ja koulutuspolitiikka pyrkivätkin juuri vähentämään syrjäytymistä. (Siljander 1996, 8-10.) Koulutuksellinen syrjäytyminen liittyy tietojen, taitojen ja valmiuksien vähäisyyteen tai niiden puuttumiseen. Koulutuksellinen syrjäytymisen taustalla saattaa olla yksilöllisten resurssien vähäisyys ja yleensä koulutuskulttuurin kokeminen vastenmieliseksi. (Jyrkämä 1986, 40.)

Koulutuksellisen syrjäytymisen yhteydessä voidaan puhua myös sosiaalisesta syrjäytymisestä. Sen taustalla katsotaan olevan eristäytyminen tai eristäminen sosiaalisista vuorovaikutussuhteista. Tällöin sosiaalinen tuki ja kontrolli ovat puutteellisia. (Järventie & Sauli 2001, 127; Jyrkämä 1986, 40.) Syrjäytymisessä ei ole kyse pelkästään siitä, millainen yksilö on tai mitä hänellä on. Kyse on myös odotuksista, joita yksilöön kohdistetaan sekä yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista, joita esimerkiksi on koulutus. (Jyrkämä 1986, 39.)

Normatiivisesta syrjäytymisestä puhutaan silloin kun rikotaan "normaalisuutta". Tällöin yksilö leimautuu norminrikkokseksi ja poikkeavaksi yksilöksi. Normatiivisen syrjäytymisen seurauksena saattaa tulla muun muassa identiteettiongelmia. (Jyrkämä 1986, 40.) Normatiivisen ulottuvuuden käsite saattaa tuntua vaikeatajuiselta. Itse ymmärrän sen tämän työn yhteydessä yleisten käyttäytymissääntöjen rikkomisena sekä koulun ja kodin kasvatussääntöjen ja yhteisten normien vastustamisena. Yksilö poikkeaa valtakulttuurista esimerkiksi lainrikkokseksi tai hankkii itselleen erilaisia hankaluuksia ja toimii itselleen ja ympäristölleen haitallisesti.

Työmarkkinallisella syrjäytymisen ulottuvuudella tarkoitetaan syrjäytymistä työmarkkinoilta ja työelämästä. Sen saattaa käynnistää valokoituminen huonoihin työmarkkina-asemiin tai urautuminen työttömäksi. Sen taustalla voi olla työmarkkinoiden ja työelämän muutoksia, jolloin pelkästään yksilöstä johtuvat asiat eivät pelkästään vaikuta syrjäytymiseen, vaan yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat siihen merkittävästi. Työmarkkinallisella syrjäytymisellä on vaikutuksia muun muassa toimeentuloon ja terveyteen. (Jyrkämä 1986, 40.) Työttömyyttä ei suoraan voi samaistaa nuoriin ja aikuisiin, koska työttömyyttä tarkasteltaessa on olennaista työttömyyden kesto. Yleensä syrjäytymisestä aletaan puhua pitkäaikaistyöttömyyden, yli 12 kuukautta, yhteydessä. Nuorten työttömyys on yleensä lyhytaikaista ja se saattaa koskettaa useita nuoria. Sen sijaan pitkäaikaistyöttömyys koskettaa ennemminkin vähän vanhempia. On ollut nähtävissä, että mitä nuorempina työttömät ja kouluttamattomat nuoret kyetään aktivoimaan työn tai koulutuksen pariin, sen vaikuttavammat tulokset aktivoinnilla on ollut. (Viitanen 1999, 4-7.)

Vallankäytöllisestä syrjäytymisestä voidaan puhua kun yksilöltä puuttuu vaikutusmahdollisuuksia ja niin sanottua omaa valtaa itseänsä koskevissa asioissa. Vallankäytöllinen syrjäytyminen on yhteydessä yhteiskunnallisiin vaikutuskanaviin ja se voi näkyä esimerkiksi yksilön joutumisena vallankäytön tai kontrollin erityiskohteeksi. Sen taustalla voi olla vallankäytön monimutkaisuutta tai kontrollikoneistojen kasvamista. Vallankäytöllisen syrjäytymisen seurauksena voi olla vähäiset tai puutteelliset mahdollisuudet tehdä itseä koskevia ratkaisuja. (Jyrkämä 1986, 40.)

3.2 Syrjäytymisen ehkäisy

Kuorelahden ja Viitasen (1999, 5) mukaan *”nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä on kyse tukea tarvitsevien nuorten saattamisesta itsenäisyyteen tai täyteen yhteiskunnalliseen osallisuuteen perustuvaan elämään”*. Erilaisissa tukihankkeissa, jotka tähtäävät syrjäytymisen ehkäisyyn, korostuu erityisesti yksilöllinen ohjaus ja urasuunnittelu (emt., 5). Nuoruusikään osuvat hankkeet ja tuet, joissa pyritään ehkäisemään syrjäytymistä, ovat toki tärkeitä, mutta mielestäni olisi huomioitava, mitä tapahtuu ennen kuin nuori on syrjäytymisuhan alla. Lasten ja nuorten arkiympäristöjen huomiointi on tärkeä osa syrjäytymisen ehkäisemistä. Arkiympäristöt ovat avainasemassa ohjaamassa nuorten yksilöllisestä ja yhteisöllistä kehittymistä. Oleellista onkin huomioida, että nuorten arkiympäristöt voivat olla heidän omasta näkökulmastaan merkityksellisiä ja ainutkertaisia kasvun ja oppimisen paikkoja, vaikka ne saattaisivat aikuisten näkökulmasta näyttää sekaisilta, päämäärättömiltä ja yleisiä normeja vastustavilta. Normaalista kehityksestä ja käytöksestä poikkeavuutta voi olla joskus vaikeaa havainnoida tarkasti. Tulkintaongelmien avuksi on kehitelty erilaisia arviointiperusteita ammattilaisten käyttöön. Tästä on esimerkkinä oppilaiden ja opiskelijoiden terveystarkastukset. Pyrkimys yhdenmukaisuuteen ja normaaliuteen voi joskus olla syrjäytymistä edistävä tekijä, koska toimenpiteillä voidaan muun muassa tahattomasti korostaa poikkeavuutta. Vaikka arviointiperusteet ja toimenpiteet olisivatkin perusteltuja, ilman toimivia kasvuympäristöjä ei niillä saada muutosta aikaiseksi. Yhteisten arkiympäristöjen sosiaalinen kehittäminen ja osallisuuden vahvistaminen nähdään viimeaikaisten tutkimusten valossa tärkeinä keinoina syrjäytymisen ehkäisemiseen. Lisäksi myös kansallinen politiikkaohjaus, strategiat ja lakiuudistukset, voivat tukea ammattilaisten ja kansalaisten keinoja syrjäytymispolun etenemisen pysäyttämiseksi. (Kallio, Stenvall, Bäcklund & Häkli 2013, 70–71, 74–76, 87.) Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisussa (1/2013, 8-11) ehdotetaan toimiksi syrjäytymistä vastaan lasten, nuorten ja perheiden julkisten peruspalvelujen kehittämistä ja erityisesti nuorten kohdalla lisätä matalan kynnyksen sosiaali- ja terveystalvveluita sekä mallia, jossa yhdestä paikasta saa useamman sektorin palveluita. Osallisuuteen, koulutukseen ja työllistymiseen liittyviä käytännön palveluparannusehdotuksia on saatu useista hankkeista. Palveluiden ja toimintojen suunnittelun tueksi hyvistä käytännöistä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi on koottu malleja niin kuntien kuin järjestöjenkin tueksi (Nuorten syrjäytyminen 2013, 184).

Koulussa tapahtuvaan syrjäytymiseen voi altistaa esimerkiksi motivaation puute tai oppimisvaikeudet. Koulussa syrjäytymistä voidaan ehkäistä vahvistamalla oppilaiden osallisuutta ja kiinnittymistä. Myönteinen tuki ja yhteisöön kuulumisen kokemus edistävät oppilaan osallisuutta oppimiseen ja sitä kautta parempaa koulumenestystä ja vähentävät riskiä keskeyttää opiskelu. Huomioitavaa on se, että yhteisöön kuulumisen kokemus voi tulla myös koulumaailman ulkopuolelta. Tällöin yksilölliset kehityspolut korostuvat, eikä syrjäytymisen mahdollisia syitä kannata etsiä, vaan tärkeää olisi löytää ne asiat, jotka motivoivat ponnistelemaan ja auttavat uskomaan omiin kykyihin. Oppilaiden osallisuutta ja kiinnittymistä voidaan koulussa arvioida oppilailla teetettävällä itsearvioinnilla sekä toimintaa havainnoimalla. Kodin ja koulun välinen yhteistyö ja oppilaiden kaverisuhteet ovat asioita, joita ei voida jättää huomioimatta, jos halutaan lisätä oppilaiden hyvinvointia niin koulussa kuin sen ulkopuolellakin. (Poikkeus, Rasku-Puttonen, Lerkkanen, Kuorelahti, Siekkinen, Kiuru & Nurmi 2013, 112–113, 120.) Syrjäytymisen ehkäisyä edesauttaa vaihtoehtoiset ja joustavat mallit, joita etenkin ammatillisissa oppilaitoksissa on voitu käyttää. Yksilöllisen tuen tarpeen huomioiminen, luotettavat vuorovaikutussuhteet ja opiskelijan elämäntilanteen huomioiminen voivat vähentää syrjäytymisriskiä. Myöskään myönteisten oppimiskokemusten merkitystä ei voi sivuuttaa. (Kuronen 2010, 332–333.) Koulussa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että oppimiseen ja motivointiin liittyvät vaikeudet tunnistettaisiin. Vahvuuksien tunnistaminen ja onnistumisen kokemukset lisäävät koulunkäynnin mielekkyyttä ja opiskeluun sitoutumista. (Salmela-Aro & Tuominen-Soini 2013, 251.) Erilaiset elämäntaitoja tukevat interventiot voivat tuoda mahdollisuuden ehkäistä syrjäytymiskierrettä. Elämäntaitojen hallinta liittyy yksilön kykyyn kohdata epäonnistumisia, vaikeuksia ja kriisejä sekä näiden käsittelyä. Elämäntaitojen hallinnan vaikeudet voivat aiheuttaa muun muassa lisääntyneitä päihteidenkäyttöä, välinpitämättömyyttä suhtautumista itseensä, itseä koskeviin asioihin sekä omaan elinympäristöön. Myös ihmissuhdeongelmat ovat osa elämäntaitojen hallinnallisia vaikeuksia. (Vilppola 2007, 48.)

3.2.1 Joustava perusopetus JOPO® osana syrjäytymisen ehkäisyä

Opetusministeriö käynnisti vuonna 2006 hankkeen, jonka tavoitteena oli tukea nuoria saamaan peruskoulu päätökseen sekä ehkäistä toisen asteen koulutuksesta pois jäämistä tai keskeyttämistä. Tällä varhaisella puuttumisella tavoiteltiin myös nivelvaiheen ongelmien minimoimista jo peruskoulun ylimmillä luokilla. Jopo-toiminta on useissa kunnissa

vakiinnutettu hankkeen päättymisen jälkeen, lisäksi se on kirjattu perusopetuslakiin. (Numminen & Ouakrim-Soivio 2009, 10.) Toiminta on kehitelty kansainvälisistä esikuvista, joita ovat mm. City as School-malli ja Die Stadt als Shule-toiminta (Numminen & Ouakrim-Soivio 2009, 15).

Jopo-toimintaa järjestetään yleensä perusopetuksen yhteydessä ja opetuksen sisällöt ja tavoitteet ovat osa yleisopetusta. Joustavaan perusopetukseen kuuluu erilaisia toimintamuotoja, joilla pyritään ehkäisemään peruskoulun keskeyttämistä. Toiminnassa ja opetustilanteissa pyritään huomioimaan nuorten yksilölliset elämäntilanteet perusopetuksen opetussuunnitelmaa noudattaen. Toimintaan kuuluu myös nuorten tukimuotojen kehittäminen. Toiminnallisuus on hyvin keskeistä, mikä näkyy esimerkiksi työpaikoilla opiskeluna. Toinen keskeinen asia on moniammatillisuus, jossa tehostetaan eri organisaatioiden yhteistyötä. Myös yhteistyötä vanhempien kanssa tehostetaan. (Numminen & Ouakrim-Soivio 2009, 15.)

Joustavan perusopetuksen kohderyhmänä ovat yläkoulun oppilaat, joilla havaitaan sekä sosiaalisten että koulunkäyntiin liittyvien ongelmien kasautumista. Yleisimpiä syitä jopo-luokille hakeutumiseen ovat motivaatio-ongelmat, pienryhmän tarve, heikko koulumenestys, käytösongelmat, suuri poissaolojen määrä, oppimisvaikeudet ja perhetilanne. Opetus järjestetään noin kymmenen oppilaan ryhmissä. Ryhmissä voi olla luokkien 6-9 oppilaita, tavallisimmin luokkien 8-9 oppilaita. Tarvittaessa ryhmään voi kuulua myös lisäopetuksen oppilaita. Opetus järjestetään luokassa tapahtuvan lähiopetuksen lisäksi myös työpaikoilla ja muissa oppimisympäristöissä esimerkiksi leirikouluna tai alueen yhteistyökumppaneiden kanssa. Oppimiseen liittyy erityisesti myös toiminnalliset työtavat. Työpaikkaopiskelua voi olla lukuvuoden aikana jopa 4-5 jaksoa, joiden aikana työpaikkaopiskellaan 4-6 viikkoa. Työpaikkaopiskeluviikkojen aikana tavallista koulua voi olla 2 tai 3 päivää viikossa ja loput viikosta opiskellaan työpaikalla. Oppilaan tarpeista ja käytännön järjestelyistä riippuen työpaikalla tapahtuva opiskelu voi olla myös yhtäjaksoista. Ryhmän toiminnasta kouluilla vastaavat rehtori, opettaja sekä nuorisotyöntekijä. Nuorisotyöntekijän vastuulla on nuorten sosiaalisen kasvun tukeminen, perheiden kanssa tehtävä yhteistyö sekä työpaikkaopiskelun järjestely. Opettaja vastaa opetuksesta ja arvioinnista, hän on myös mukana työpaikalla tapahtuvassa ohjauksessa yhdessä nuorisotyöntekijän kanssa. (Numminen & Ouakrim-Soivio 2009, 18–19.)

Peruskoulun jälkeiseen nivelvaiheen tueksi pyritään kehittämään tukitoimia yhdessä toiseen asteen oppilaitosten kanssa. Toiselle asteelle siirtymistä tuetaan myös riittävällä oppilaanohjauksella ja yksilöllisillä järjestelyillä. Ensisijainen tavoite on tietenkin se, että oppilas saa peruskoulun päättötodistuksen. Jatko-opiskelun suhteen tavoitteena on myös opiskelumotivaation lisääminen. Joustava perusopetus antaa myös kokemuksia työelämästä ja –yhteisöistä. Näiden katsotaan lisäävän oppilaan mahdollisuuksia pohtia uravalintojaan. Toiminnan tasolla nivelvaiheen tuki on myös etukäteen tutustumista toisen asteen koulutuksen toimintaan ja opiskelun luonteeseen muun muassa vierailukäyntien muodossa. (Numminen & Ouakrim-Soivio 2009, 19, 74–75.)

3.3 Koulu syrjäytymisessä

Syrjäytymisen yhteydessä puhutaan sen olevan sekä yksilön että yhteiskunnan ongelma. Yhteiskunnallisesti syrjäytyminen on liitetty niin työmarkkina- ja koulutuspolitiikkaan kuin sosiaalipolitiikkaankin. Etenkin peruskouluvaihe on tärkeä kohta nuorten elämässä. Peruskoulu tavoittaa koko ikäluokan, jolloin syrjäytymiseen voitaisiin vaikuttaa kaikkein tehokkaimmin.

Koulu nähdään keskeisenä osana nuorten elämää, joten koulua ei voida sivuuttaa keskusteltaessa nuorten syrjäytymisestä. Akateemisten taitojen harjoittelun lisäksi koulun tehtäviin kuuluu elämässä selviytymisen taitojen harjoittelu. (Alatupa, toim., Karppinen, Keltikangas-Järvinen, Savioja 2007, 117.) Katsotaankin että etenkin yläkoulun puolella tulisi opetuksessa sekä kouluarjessa huomioida nuorten sosiaalistaminen ja elämänhallintataitojen opettaminen ja niiden huomioiminen (Kuula 2000, 1).

Koulussa tapahtuva kohtaaminen sekä erilaiset vuorovaikutustilanteet ovat merkityksellisiä. Väljä, ohut kohtaaminen nuorten ja koulun aikuisten välillä voi syrjäyttää nuoria (Kaartinen-Koutaniemi 2012, 104). Sensitiiviset ohjauskäytännöt ja hyvät vuorovaikutussuhteet voivat toimia myönteisinä käännekohtina ja vähentää syrjäytymiseen altistavia tekijöitä. Yleisimpiä koulussa nähtäviä yksilöön liittyviä syrjäytymiselle altistavia tekijöitä voivat olla muun muassa oppimisvaikeudet, heikko motivaatio tai vaikeudet sosiaalisissa taidoissa. Myös oppimisympäristö ja juuri vuorovaikutustilanteet voivat

yksilöön liitettävien tekijöiden lisäksi altistaa syrjäytymiseen. Pitää kuitenkin muistaa, että edellä mainitut tekijät vaikuttavat syrjäytymiseen pitkällä aikavälillä ja useamman tekijän yhteisvaikutuksesta. (Poikkeus, Rasku-Puttonen, Lerkkanen, Kuorelahti, Siekkinen, Kiuru & Nurmi 2013, 111.)

Koulussa olemiseen ja motivaatioon opiskella vaikuttaa oleellisesti oppilaan taidot opiskella. Peruskoulussa lukemisen ja matematiikan taidot jäävät monilla heikoiksi, vaikka kansainvälisissä vertailuissa suomalaisilla koululaisilla on hyvät taidot. Oppimisvaikeudet voivat vaikuttaa negatiivisesti lasten ja nuorten kokemuksiin omista oppimiskyvyistään. Näistä seurauksena voi olla heikko asenne ja haluttomuus ponnistella opintojen takia. (Viholainen, Aro, Koponen, Peura & Aro 2013, 88.) Oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan lukemisen, laskemisen ja kirjoittamisen heikkoa suoritusta suhteessa ikätasoon. Oppimisvaikeudet ovat suurelta osin perinnöllisiä ja ne liittyvät aivojen toimintaan. Lapset, joilla on oppimisvaikeuksia, eivät tietenkään automaattisesti syrjäydy mistään. Negatiiviset kokemukset ja kielteinen palaute oppimisesta heikentää lapsen omaa käsitystään oppijana. Monet lapset, joilla on oppimisvaikeuksia voivat selviytyä koulusta hyvin ja suoriutua hankalistakin tehtävistä. Toisaalta oppimisvaikeuksiin voi liittyä riski psyykkiseen oireiluun. Ahdistuneisuus, levottomuus tai käytöshäiriöt voivat olla yhteydessä oppimisvaikeuksiin. Koska koulutus nähdään keskeisenä hyvinvoinnin edistäjänä, voidaan koulunkäynnistä syrjäytyminen nähdä osana laajempaa syrjäytymiskehitystä. (Ahonen, Torppa, Määttä & Eklund 2013, 97–99, 104–105, 107.)

Koulupudokkuudella tarkoitetaan niitä nuoria, jotka jäävät ilman peruskoulun päättötodistusta tai eivät aloita peruskoulun jälkeen toisen asteen koulutusta (ammattillinen koulutus tai lukio). Koulupudokkailla voidaan myös tarkoittaa niitä nuoria, jotka keskeyttävät toisen asteen koulutuksen. (Numminen & Ouakrim-Soivio 2007, 17.)

Peruskoulu jää lähes joka vuosi suorittamatta 200–300 nuorella, se on noin vajaa 1 % ikäluokasta. Lisäksi 7-8 % peruskoulun suorittaneista ei jatka suoraan toisen asteen koulutukseen. Lukion keskeyttää vuosittain noin 4 % ja ammattikoulun keskeyttäjiä on noin 13 %. (Veijola 2005, 34). Lukuvuonna 2011/2012 peruskoulun keskeyttäneitä oli 298, joista yli puolet oli poikia. Vuonna 2010/2011 lukion keskeyttäneitä on ollut saman verran, mutta nuorten ammatillisista opinnoista keskeyttäjiä on hieman laskenut: 9,1 %. Keskeyttämistilastoissa lasketaan keskeyttäjiksi myös ne, jotka vaihtavat toiseen

koulutukseen. Mikäli näitä vaihtajia ei huomioitaisi keskeyttäjiksi, pienenisi keskeyttäjätilasto siltä koulutuslata, josta vaihdetaan. Esimerkiksi lukiokoulutuksesta toiselle alalle vaihtajia on 2,3 %. Näin ollen todellisia lukion keskeyttäjiä olisi 1,7 %. Ammatillisessa koulutuksessa koulutussektorinvaihtajia on noin yhden prosentin verran. (Tilastokeskus.) Erilaisista koulunkäyntiongelmista johtuen osalle nuorista jää puutteita sellaisissa perustiedoissa ja – taidoissa, jotka vaikuttavat jatko-opintoihin pääsemiseen sekä niissä selviytymiseen. Koulunsa keskeyttävillä saattaa olla vaikeuksia aikuistumisessa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Nuorilla, joilla on heikko sosiaalinen tausta, vähäinen koulumotivaatio sekä puutteellinen tuki koulunkäynnin suhteen, ovat suurimmassa keskeyttämisvaarassa. (Numminen & Ouakrim-Soivio 2007, 17.)

Peruskoulun ja toisen asteen keskeyttäjiä ja vailla opiskelupaikkaa olevien nuorten koulutuksellinen syrjäytyminen voi olla eräänlainen jatkumo. Sillä katsotaan olevan yhteys heidän myöhempään katkonaiseen työuraan, rikoksiin, päihteiden ongelmakäyttöön, matalaan koulutustasoon sekä liian varhaiseen perheenperustamiseen. (Pirttiniemi 2000, 59.) Lisäksi näiden nuorten asema työmarkkinoilla on heikko ja heillä on vaara joutua syrjäytyneeksi työelämästä (Koivula 2007, 58).

Koulun keskeyttäminen nähdään yleensä negatiivisena asiana, koska siitä saattaa usein seurata ongelmia nuorten elämään. Nuori saattaa kokea koulutuksen keskeyttämisen ja siitä ulkopuolelle jäämisen epäonnistumisena. Tällöin nuori on vaarassa syrjäytyä oman ikäistensä merkityksellisestä elämänvaiheesta, johon tuki vaikuttaa se, kuinka aktiivinen nuori on elämän muilla osa-alueilla, esimerkiksi vapaa-ajan harrastuksissa tai sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä. Keskeyttämisen jälkeen voi olla haasteellista tehdä uusia valintoja ja luottaa omiin kykyihinsä. Toisaalta, pitää myös muistaa, että kaikki koulun keskeyttäjät tai ilman koulupaikkaa olevat nuoret eivät syrjäydy. (Kivelä & Ahola 2007, 25–26, 31.) Koulun keskeyttämisen syitä on monenlaisia ja ne ovat usein yksilöllisiä ja tapauskohtaisia. Useissa ammatillisen koulutuksen keskeyttämistapauksissa nuorten koulukokemukset ovat vaikuttaneet opiskeluelämästä selviytymiseen. Toisaalta myös nuorten elämänhallinta, taloudelliset huolet, terveys ja hyvinvointi ovat olleet asioita, joilla on ollut vaikutusta keskeyttämiseen. Joillakin nuorilla keskeyttämiseen ajaa väärä alavalinta, johon voi vaikuttaa puutteelliset tiedot tai heitä ei peruskoulussa valmisteltu tarpeeksi hyvin nivelvaiheeseen. (Kuronen 2011, 80–83.) Nivelvaiheella viitataan yleensä peruskoulun jälkeiseen siirtymävaiheeseen. Käsite on myös yhteydessä nuoriin, jotka ovat

jääneet koulutuksen ulkopuolelle tai keskeyttäneet toisen asteen koulutuksen. Nivelvaiheella tarkoitetaan myös pidempää siirtymävaihetta, jolloin peruskoulun jälkeisen elämänvaiheen suunnittelu aloitetaan peruskoulun viimeisillä luokilla. (Kuronen 2011, 80.) Nivelvaiheessa oppilaitos tukee nuorta selkiyttämään omia tavoitteitaan ja elämänsä suuntaa. Nivelvaiheen kulkua ja toteutumista ei tule jättää pelkästään peruskoulun ja toisen asteen toimijoiden harteille. Nivelvaiheeseen kuuluu myös nuoren tekemien ratkaisujen uudelleenarviointi. Sen onnistumiseen vaikuttavat muun muassa nuoren henkilökohtainen elämäntilanne ja perheen tuen määrä. Nivelvaiheen epäonnistuminen on yhteydessä myös yhteiskunnallisiin kustannuksiin. (Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmä 2005, 10–11.)

Nivelvaihe saattaa tuoda haasteita sellaisille nuorille, joilla on uhkana olla syrjäytymisvaarassa. Pitkittynyt nivelvaihe tuo lisää haasteita koulutuksen aloittamiseen ja loppuunsaattamiseen. Samalla sen katsotaan lisäävän syrjäytymisriskiä. Ne nuoret, jotka jäävät nivelvaiheen aikana koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle, ovat vaikeasti tavoitettavissa, koska he eivät välttämättä hakeudu oma-aloitteisesti mihinkään yhteiskunnan tarjoamiin toimintoihin. (Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmä 2005, 64–65.) Toisen asteen koulutukseen voi olla vaikeaa kiinnittyä, mikäli peruskoulusta on jäänyt välinpitämätön asenne koulua kohtaan. Peruskoulusta alkava epäonnistumisen kierre jatkuu usein toisella asteella. (Kuronen 2010, 334–335.)

4 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄT, MENETELMÄT JA AINEISTO

4.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella joustavan perusopetuksen oppilaiden kertomuksia elämänkulustaan ja syrjäytymisen paikasta kertomuksissa. Koska koululla on oma merkityksensä osana nuorten elämänskulkua, voivat koulu ja koulutus voivat myös osaltaan olla vaikuttamassa syrjäytymiseen.

Kysyn aineistoltani seuraavia asioita:

1. Miten jopo-toiminnassa olevat nuoret kuvaavat elämänskulkuaan?
2. Näkyykö syrjäytymisen tarinoita nuorten koulukokemuksissa? Jos näkyy, niin millaisia?

4.2 Narratiivisuus tutkimuksellisena lähtökohtana ja menetelmänä

Tämä tutkielma on laadullinen tutkimus, johon olen ottanut vaikutteita narratiivisesta tutkimuksesta. Narratiivisuudelle ei ole yksinkertaista antaa selkeästi rajattua määritelmää. Narratiivi on väline, jolla ihmiselämän ilmiöitä voidaan prosessinomaisesti tarkastella. Ilmiöt ovat usein sidottuja aikaan ja paikkaan. Narratiivit ovat juonellisia ja ne kuvailevat elettyä elämää. Narratiiveissa kiinnitetään huomiota vain niihin asioihin, joille halutaan antaa merkityksiä. Tästä johtuukin, että narratiivit ovat valikoivia. (Hänninen 2000, 125–127). Narratiivisen tutkimuksen kautta voidaan ymmärtää yksilöiden elämään liittyvää ajallisia ulottuvuuksia ja niihin liittyviä merkityksiä. Kertomusten voidaan katsoa olevan osa laajempia kulttuurisia kokonaisuuksia. Narratiivisia menetelmiä onkin käytetty usein muun muassa elämänkerrallisessa tutkimuksessa. (Saastamoinen 1999, 189). Narratiiviseen tutkimukseen viitataan silloin, kun narratiiveja tai kertomuksia käytetään ymmärtämisen välineenä. Narratiivisuus pitää sisällään kertomuksen, sisäisen tarinan ja draaman

käsitteet. Kertomus viittaa merkkien muodossa olevaan esitykseen, joka voidaan tulkita usein eri tavoin sen sisältämien tarinoiden kautta. Sisäisessä tarinassa ihminen tulkitsee omaa elämäänsä ja päättää itse mitkä kokemukset ja asiat haluaa kertoa. Elävään elämään viitataan draaman käsitteellä. Sen mukaan elävä elämä on toiminnallinen prosessi, siinä ihmiset tavoittelevat sisäisen tarinansa projekteja. Narratiivisuus pohjautuu kertomusten analysoimiseen. (Hänninen 2000, 15–20.)

Narratiivisessa lähestymistavassa oleellista on ajallisuus. Kaikilla kokemillamme asioilla ja tapahtumilla on menneisyys, se näkyy meissä ja toiminnassamme ja sillä on vaikutuksia tulevaisuuteen. (Clandinin & Connelly 2000, 29.) Ajallisuus näkyy keskeisesti kertomuksissa, joissa toisiaan seuraavat alku, keskikohta ja loppu. Narratiivinen lähestymistapa sopii tutkimukseen, kun halutaan tarkastella yksilöä aktiivisena ja merkityksiä antavana toimijana. (Hänninen 2000, 125–126.) Tässä työssä ajallisuus kantavana tekijänä näkyy nuorten kertomuksissa. Heidän kertomuksissaan käsitellään kokemuksia yhden tai kahden vuoden takaa kirjoitushetkeen. Narratiivit mahdollistavat myös todellisuuden monitulkintaisuuden, ja vaikka kertomus ei peilaakaan täysin yleistettäviä malleja elämästä, kertovat ne kuitenkin perusteltavissa olevia olennaisia asioita elämästä (Hänninen 2000, 128).

Valitsin narratiivisen lähestymistavan, koska siinä pääsee lähelle aineistoa, joka on tuotettu omin sanoin. Joillekin nuorille voisi olla helpompaa kirjoittaa kokemuksistaan kuin puhua niistä. Päättelin myös, että kirjoittamalla anonyymisti he voisivat käsitellä kokemuksiaan ilman sosiaalista painetta ja odotusta siitä, kuinka pitäisi vastata. Tavoitteenani oli myös saada aineistoon nuorten henkilökohtaisesti kokemia asioita, joita myös sain. Toivoin myös nuorten ymmärtävän omaa mahdollista muutostaan ja elämäntilannettaan. Kirjoittamalla auki omia kokemuksiaan, nuorille tarjoutui samalla tilaisuus myös pohtia omia valintojaan. Kertomusten kirjoittajat ovat itse oman elämänsä asiantuntijoita ja heidän kertomuksensa ovat eräänlaisia ikkunoita heidän sisempään elämäänsä (Gubrium & Holstein 2009, 7). Kertomusten kautta voi myös hahmottaa omaa arvomaailmaa (Hänninen 2000, 31).

Yhtenä vaihtoehtonani oli haastattelun käyttäminen, mutta katsoin, että kyseessä oleva kohderyhmä voisi kokea haastattelun jonkinlaisena viranomaisistuntona ja vastailla kysymyksiin niin kuin heiltä odotettaisiin. Lisäksi olin puolelle aineiston nuorista tuttu

henkilö, niin halusin välttää johdattelamisen mahdollisuuden. Itsenäinen kirjoittaminen omista kokemuksista toimi tässä tapauksessa siis myös eettisenä valintana. Tuttuus saattoi vaikuttaa siihen, että saatoin odottaa tietynlaisia tuloksia, koska olin omin silmin nähnyt nuorten koulunkäynnissä muutosta. Olin kiinnostunut siitä, näkivätkö he itse sitä, mutta olin erityisen tarkkana ohjeistuksen antamisessa ja en myöskään halunnut antaa yhtään esimerkkiä siitä, kuinka tulisi vastata tai millaisia vastausten pitäisi olla. Ajattelin myös, että mahdollisimman avoin ja yksinkertainen kirjoituspyyntö olisi kaikkein järkevintä. Tutkimuskysymykset on asetettu aineiston keruun jälkeen.

4.3 Aineiston keruu ja aineiston kuvaus

Keräsin aineiston toukokuussa 2009 kahden joustavan perusopetusluokan 8.-9.luokan oppilailta. Jopo-toiminnassa nuoret ovat mukana yhden tai kahden vuoden ajan. Työskentelin tuolloin itse toisen ryhmän kanssa ja tunsin varsin hyvin luokkien toimintamallit, joita olin myös ollut itsekin suunnittelemassa. Joustavan perusopetuksen (JOPO®) toiminnan yhtenä motiivina on koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäiseminen. Toiminnalla yritetään vaikuttaa mahdollisten koulupudokkaiden tunnistamiseen ja aktivoimiseen, jotta heille saataisiin ajoissa tukea peruskoulun päättötodistuksen saamiseksi. Lisäksi toiminnalla pyritään vaikuttamaan ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen vähentämiseen. Joustavan perusopetuksen toimintatavoissa näkyy toiminnallisuus, erilaisten toiminta- ja oppimisympäristöjen käyttö ja työpaikkaopiskelu. (Numminen & Ouakrim-Soivio 2007, 21, 60–61).

Aineistossa on kaksikymmentäyksi kertomusta. Niistä tyttöjen kirjoituksia on yksitoista ja poikien kirjoituksia on kymmenen. Kertomukset tehtiin tarkoituksella nimettömästi, joten sukupuolta ei nosteta missään vaiheessa tarkemmin esiin. Omien havaintojeni perusteella jopo-oppilaista on enemmistö yleensä poikia, mutta aineiston keruun aikana toisessa ryhmässä oli sattumalta sukupuolet jakautunut päinvastaisesti; tyttöjä oli enemmän. En kuitenkaan usko, että sillä on tulosten kannalta ollut merkitystä. Nuoret ovat taustaltaan ja kirjoittamistaidoiltaan hyvin erilaisia. Kuten jo aiemmin mainitsin, olen työskennellyt osan tämän aineiston nuorten kanssa. Tunsin heistä noin puolet hyvin, toisen puolikkaan kanssa olin ollut vain vähän tekemisissä. Nuorten tunteminen helpotti ohjeistuksen antamista. Kohderyhmän tuttuus vaikutti odotuksiin positiivisesti ja pystyin realistisesti

arvioimaan heidän kykynsä ja taitonsa kirjoittaa kokemuksistaan. Kouluilta saadun virallisen tutkimusluvan lisäksi lähetin nuorten huoltajille tekstiviestit, jossa kerrottiin lyhyesti tutkimuksesta ja pyydettiin ilmoittamaan, mikäli heidän lapsensa ei saisi osallistua tutkimukseen. Yhtään kieltävää vastausta ei tullut.

Pyysin nuoria kirjoittamaan heidän koulukokemuksistaan. Kirjoitukset koostuivat kolmesta osasta. Ensiksi pyysin nuoria kuvailemaan tyypillisen koulupäivänsä ennen jopo-luokkaa, seitsemänneltä tai kahdeksannelta luokalta. Tämän jälkeen pyysin heitä kuvailemaan tavallisen koulupäivänsä jopo-luokalla ja kolmanneksi pyysin heitä kirjoittamaan tulevaisuudenodotuksistaan. Ohje kirjoituspyynnöstä on liitteenä. Pyysin nuoria myös kirjoittamaan millaisia he itse olivat olleet, kuinka he olivat käyttäytyneet ja mitkä asiat vaikuttivat heidän koulunkäyntiinsä. Lisäksi pyysin, että nuoret pohtisivat ja kirjoittaisivat onko jokin asia muuttunut.

Nuoret suhtautuivat kirjoituspyyntöön positiivisesti. Keräsin aineiston kuudessa erässä, pienimmillään yhden nuoren ja suurimmillaan kahdeksan nuoren ryhmässä. Kaikki kirjoittivat kertomuksensa koulupäivän aikana. Ryhmät muodostuivat osittain vahingossa, mutta pienet ryhmät helpottivat tilannetta ohjeistuksen ja kysymysten osalta. Pidin kirjoittamiseen liittyvän ohjeistuksen mahdollisimman yksinkertaisena ja vältin antamasta esimerkkejä, jotka olisivat mahdollisesti vaikuttaneet lopputulokseen. Korostin nuorille, että haluan kuulla nimenomaan heidän omia kokemuksiaan. Kerroin myös, että tässä ei ole oikeita tai vääriä vastauksia.

Muutamalla nuorella oli hieman käynnistysvaikeuksia kirjoittamisen suhteen ja he tarvitsivatkin hieman tukea. Näissä tilanteissa ensin juttelin nuoren kanssa aiheesta ja hänen ajatuksistaan, jonka jälkeen hän aloitti kirjoittamisen itsenäisesti. Odotuksiin nähden kirjoitukset olivat pidempiä, tekstit vaihtelivat vajaasta puolesta sivusta reiluun sivuun. Puolet nuorista kirjoitti koneella, loput kirjoittivat perinteisesti käsin. Osa kertomuksista on hyvin jäsenneltyjä ja rakenteeltaan selkeitä, kun taas osa kertomuksista oli esimerkiksi kirjoitettu kokonaan yhdeksi pötköksi ilman välimerkkejä ja isoja kirjaimia. Koska ryhmät olivat pieniä, pystyin jonkin verran tekemään tarkentavia kysymyksiä ja pyytämään nuoria avaamaan joitakin kohtia lisää. Itselleni jäi tuntuma, että nuoret kokivat hyvin tärkeänä sen, että juuri he saivat kertoa koulukokemuksistaan.

Nuorten kertomukset ovat narratiiveja, joita analysoin ja tulkitsen. Nuoret ovat yksilöllisesti kuvanneet kokemuksiaan kirjallisessa muodossa, tällöin kokemukset ovat jo kulkeneet yhden tulkintaseulan läpi. Tämän jälkeen niitä tulkitaan tutkimuksen näkökulmasta. Vaikka nuorten kokemukset ovat siis yksilöllisiä ja yksityisiä, ne edustavat mielestäni myös yleistä. Käytän tässä työssä sekä narratiivien sekä narratiivista analyysiä. Heikkinen (2001, 122) käyttää Polkinghornen (1995) narratiivisen aineiston jaottelua, jossa narratiivien analyysi tarkoittaa esimerkiksi tapaustyypeiksi luokittelua ja narratiivinen analyysi puolestaan tarkoittaa uuden kertomuksen tuottamista aineiston perusteella.

4.4 Aineiston analyysi

Tämän tutkimuksen narratiiviselle aineistolle on esitetty kaksi kysymystä, joiden aiheina on ollut syrjäytyminen ja elämäntietäminen. Kysymykset liittyvät osin toisiinsa, mutta pidin ne vielä analyysivaiheessakin erillään. Näin sain aineistosta enemmän irti. Alasuutari (2001, 38–41) esittää analyysin ensimmäiseksi vaiheeksi aineiston tarkastelua tietyistä näkökulmista. Toisessa vaiheessa karsitaan havaintomäärää ja yhdistellään havaintoja. Siihen päästään ”etsimällä havaintojen yhteinen piirre tai nimittäjä tai muotoilemalla sääntö, joka tältä osin pätee poikkeuksetta koko aineistoon.” Tämä ajatus mielessäni lähdin käsittelemään aineistoa. Nuorten kirjoituksista voi yleisesti päätellä, että toiminta, jossa he ovat olleet mukana, on osa syrjäytymisen ehkäisyä. Peilasin nuorten kirjoituksia Jyrkämän (1986) määrittelemiin syrjäytymisen ulottuvuuksiin. Tätä kautta löysin nuorten kirjoituksista erityisesti kolmeen syrjäytymisen ulottuvuuteen liittyviä tarinoita. Narratiivien analyysissä lähdin etsimään kirjoituksissa näkyviä samankaltaisuuksia elämäntietämisestä katsottuna. Päädyin kolmeen eri teemaan, joissa näkyy elämäntietämisestä ja nuoruuden elämäntietämisestä kannalta merkittäviä seikkoja. Tein siis kaksi erillistä analyysiä ja johtopäätöslukua. Niiden jälkeen tulee vielä yhteenveto, jossa pohdin elämäntietämisestä ja syrjäytymisen yhtymäkohtia.

Aloitin analyysien työstämisen ensin litteroimalla aineiston. Kirjoitin nuorten kertomukset puhtaaksi jättämällä teksteihin kirjoitusvirheet, kirosanat ja erilaiset merkit. Yksi kirjoitus oli kirjoitettu yhteen pötköön ilman isoja kirjaimia ja välimerkkejä, useimpien sanojen väliin oli jätetty pieni väli. Tämän kirjoituksen osalta korjasin puhtaaksikirjoitusvaiheessa isot alkukirjaimet paikoilleen ja erottelin sanoja toisistaan helpottaakseni sen lukemista.

Tekstiä kertyi 25 sivua. Nuorten kirjoituksissa oli paljon yhteisiä piirteitä ja erityisesti rakenne oli lähes kaikissa hyvin samantapainen. Yhteisistä piirteistä huolimatta pystyin nostamaan esiin erilaisia asioita, jotka liittyivät etenkin syihin, joiden vuoksi nuoret kokivat, että heillä menee paremmin. Koska työssäni on kaksi analyysia, molempia analyysiprosesseja tulee avata erikseen. Niistä kerron tarkemmin seuraavaksi. Ensimmäinen liittyy narratiivien analysointiin ja jälkimmäinen narratiiviseen analyysiin.

4.4.1 Sisällönanalyysi elämänkulkuun liittyen: teemoittelu

Analyysissani kuvaan kertomusten yhteisiä tekijöitä, vaikka ne ovatkin yksilöllisiä kokemuksia. Aloitin lukemalla aineistoa useita kertoja läpi. Tulostin aineiston, jotta lukiessani pystyin tekemään siihen merkintöjä. Tutkimuskysymystä mielessä pitäen jatkoin alleviivaten ja ympyröiden samankaltaisuuksia ja mahdollisia eroavaisuuksia lukemalla aineistoa edelleen. Analyysimenetelmänä käytetty sisällönanalyysi tarkoittaa sitä, että aineistoa tutkitaan ja tarkastellaan erittelemällä, yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia etsien ja niitä tiivistäen. Sisällönanalyysin avulla pyritään tutkittavasta ilmiöstä muodostamaan tiivistetty kuvaus. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 108.) Pikkuhiljaa itselleni alkoi muodostua käsitys siitä, että aineistossani jokaisen nuoren kohdalla oli tapahtunut jotain sinä aikana kun he olivat olleet mukana jopo-toiminnassa. Tekemäni merkit aineistoon antoivat viitteitä siitä, että merkitykselliset asiat, joilla he kuvasivat elämänkulkuaan siinä tilanteessa jossa nyt olivat, olivat osittain erilaisia. Leikkasin tulostamistani aineistoista saksilla irti lauseita. Sitten etsin niistä samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Tällöin pystyin ”niputtamaan” irrallisia asioita erilaisiin pinoihin. Leikkaaminen ja ”niputtaminen” helpotti havaintojen tekemistä. Ryhmittelin samankaltaiset asiat eri pinoihin. Leikattuja lauseita pyöriteltäni ja niitä ryhmiteltäni huomasin, että pystyin muodostamaan asioita kolmen eri teeman alle. Teemoittelulla tarkoitetaan aineistosta esiin nousevia keskeisiä asioita, jotka ovat lähteneet liikkeelle teoriasta ja jotka ovat tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia. Teemoittelun kautta voidaan saada kokoelma erilaisia vastauksia. (Eskola & Suoranta 1998, 175–176, 180.)

Elämänkulun kannalta merkittävä käännekohta on ollut se, että he ovat valinneet Jopo-luokan ja päättäneet muuttaa elämänsä suuntaa. Elämänkulkua ohjaavat yksilöiden valinnat, jotka voivat olla niin kutsuttuja henkilökohtaisia ja vapaaehtoisia valintoja tai

toisaalta valinnat voivat olla pakotettuja yhteiskunnan tai joidenkin instituutioiden taholta. Samalla nuoret ovat oivaltaneet koulunkäynnin tärkeyden ja heidän arjestaan on tullut säännöllistä. Heidän elämässään on päämääriä ja he ovat asettaneet itselleen tavoitteita. Olen nuorten elämänselän kuvauksilla määritellyt tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet heidän elämänselänkuunsa ja koulukokemuksiin. Olen analysoinut muutoksen merkitystä elämänselän näkökulmasta. Löysin nuorten kertomuksista kolme teemaa, jotka olivat saaneet aikaan käännekohtan tai vaikuttivat muuten merkittävästi heidän elämänselänkuunsa. Kahdessa ensimmäisessä teemassa nuoret kertovat millaiset asiat ovat vaikuttaneet kouluvastaisuuden muuttumiseen. Kolmannessa teemassa nuoret kertovat käännekohtan tuntuneen negatiiviselta, jolloin se toimii myös suunnannäyttäjänä. Tässä työssä merkityksellisiksi kuvattuja elämänselänkuasioita olivat: *uusi ympäristö uusine rooleineen*, jossa esiin nousi erityisesti identiteetin kehittyminen ja sen vahvistuminen, *onnistumisen kokeminen sekä kun kaikki ei mene putkeen?*

4.4.2 Narratiivinen analyysi syrjäytymiseen liittyen: tarinoiden syntyminen

Aloitin jälleen lukemalla aineistoa useita kertoja läpi. Sitten jälleen tulostin jo aiemmin litteroimani aineiston. Luin aineistoa Jyrkämän (1986) syrjäytymisen ulottuvuuksien näkökulmasta. Aineiston analyysi tapahtui siten, että yritin etsiä nuorten kirjoituksista tukea Jyrkämän määrittelemiin ulottuvuuksiin. Sisällönanalyysiä käyttäen etsin kertomuksista yhtäläisyyksiä eri syrjäytymisen ulottuvuuksiin liittyen. Huomasin, että nuorten kertomuksissa oli yhtäläisyyksiä ja piirteitä erityisesti kolmesta syrjäytymisen ulottuvuudesta. Aloin yhdistelemään samankaltaisia asioita koulutukselliseen, sosiaaliseen ja normatiiviseen syrjäytymiseen liittyen, koska piirteitä niistä kolmesta tuntui näkyvän. Yhdisteltyäni samankaltaisuuksia ja tehtyäni niistä ryhmittelyjä, lähdin kokoamaan niistä uusia tarinoita, jotka sopivat kolmeen edellä mainittuun ulottuvuuteen. Pelkistämällä kertomuksista uusia tarinoita syrjäytymisen ulottuvuuksien näkökulmasta, sain näkyviin syrjäytymisen riskin ja syrjäytymisen ehkäisemisen. Yhdistelyn ja sekoittamisen myötä myös yksittäisen nuoren tunnistaminen häviää. Nuorten kertomuksista olen muodostanut kolme uutta tarinaa kolmen syrjäytymisen ulottuvuuden näkökulmasta. Toisin sanoen kyseessä on eräänlaisen synteetin muodostaminen, joissa tarinoiden rakenne on tuotettu narratiivisen analyysin mukaisesti; ehjä ja juonellinen tarina (Heikkinen 2001, 123). Analyysissä on myös viitteitä tyypeiksi ryhmittelystä, jota esimerkiksi J.P Roos (1987, 42,

43) on käyttänyt analysoidessaan elämänkerroista koostunutta aineistoa. Roos mainitsee, että tyypittely ja tiivistäminen ovat käyttökelpoisia silloin, kun aineistossa näkyy tyypillisimpiin yksilöihin kuuluvia ominaisuuksia.

Pohdin pitkään myös juonirakenneanalyysin käyttämistä, mutta ajattelin, että silloin tarinoista olisi tullut yksinkertaisempia tai liian pelkistettyjä. Vaikka Jyrkämän syrjäytymisen ulottuvuudet ovat lähes kolmen vuosikymmenen takaa, ovat ne mielestäni varsin käyttökelpoisia ja ajanmukaisia. Halusin myös tuoda esiin erilaisia elämäntilanteita syrjäytymisen ulottuvuuksien näkökulmasta. Varsinaista syrjäytymistä tarinoissa ei ole, mutta syrjäytysprosessiin liittyviä elementtejä. Ajattelen, että tarinat ovat alkuvaiheen syrjäytymisriskin tarinoita. Aiemmin olen maininnut peruskoulun viimeisimpien luokkien olevan nuoren kannalta haavoittuvaista aikaa ja, että juuri siinä vaiheessa nuorta voidaan pystyä ohjaamaan oikeaan suuntaan.

Nuorten kertomukset ovat myös muutostarinoita. Nuoret ovat kertoneet muun muassa omasta käyttäytymisestään ja lintsamisesta sekä niiden syistä. Lähes kaikki ovat kokeneet muutoksen positiivisena, muutama nuori on kokenut muutoksen negatiivisena. Negatiivisen kokemisen olen liittänyt elämänkulkua käsittelevään analyysiini. Näin myös se näkemys pääsee esiin. Nuoret itse tiedostavat muutoksen, samalla syntyy kokonaisnäkemys heidän koulutuksellisesta elämänkulustaan oppivelvollisuusajan näkökulmasta. Omista koulukokemuksista kirjoittaminen jäsentyy heillä muutostarinoiksi, jotka kertovat erityisesti oman asenteen ja itseensä luottamisen vahvistumisesta. Nuoret pohtivat menneitä tapahtumia ja oivaltavat miksi asiat ovat kulkeneet niin kuin ne ovat ja mitkä asiat tapahtumien kulkuun ovat vaikuttaneet.

5 TUTKIMUSTULOKSIA

5.1 Elämänkulun kuvaaminen nuorten tarinoissa

Tässä osiossa tarkastellaan nuorten elämänkulun kannalta merkityksellisiä tekijöitä. Olen tulkinut nuorten kuvauksia elämänkulusta kolmen teeman kautta. Nimitän kertomusten kirjoittajia nuoriksi, joita he ovat ikänsä perusteella. Kirjoittajat elävät nuoruuden elämänvaihetta. Tällä hetkellä he käyvät peruskoulua, joka on yksi instituutio, jolla mallitetaan elämäntilannetta yhteiskunnallisesti. Peruskoulua voisikin kutsua yhdeksi elämänkulun vaiheeksi lapsuuden ja nuoruuden elämäntilanteiden aikana. Siksi myös kirjoituksissa käsitellään peruskoulua.

Nuorten elämänkulun kuvaukset muotoutuvat kertomuksissa yksilöllisiä polkuja pitkin. Joissakin tarinoissa perinteisen mallin mukainen elämäntilanne näkyy selvästi. Jopo-vuosi on toiminut muutoksen ohella eräänlaisena käännekohtana. Toisaalta muutokset voivat olla pieniä siirtymiä, jonka he ovat itse tunnistaneet merkittäväksi. Tätä onnistumista voidaan pitää myönteisenä käännekohtana. Onnistumiset ja uusi ympäristö ovat tuoneet vahvistumisen kokemuksia. Käännekohtat voivat myös muokata sosiaalista kehitystä, jossa tapahtuu sulautumista eri rooleihin ja elämäntilanteisiin (Oravala & Rönkä 1999, 279).

5.2 Elämänkulun käännekohtia ja niiden merkityksiä

Seuraavat sitaatit ovat nuorten kertomuksista kohdista, joissa he kertovat kokemuksistaan jopo-vuoden aikana sekä kohdista, joissa he kirjoittavat tulevaisuudenodotuksistaan.

5.2.1 Uusi ympäristö ja uudet roolit ohjaavat ”tavalliseen” elämäntilanteeseen

Vaihto ongelmia aiheuttavasta ympäristöstä ja ihmissuhteista uuteen ympäristöön avaa uusia kehittymismahdollisuuksia, samalla uusi ympäristö voi tarjota enemmän sosiaalista tukea. Uudessa voimaannuttavassa ympäristössä toimiminen vahvistaa yksilön itsetuntoa. Kokemukset oman elämän hallinnasta ja vastuunottaminen tukevat voimavarojen

kehittymistä ja näin ollen vaikuttavat yhteiskuntaan kiinnittymisessä. (Oravala & Rönkä 1999, 277.) Vaihtelevien oppimisympäristöjen käyttäminen tukee nuorten omaa aktiivisuutta sekä oikein rakennettuina tukevat ja edistävät oppimista. Niiden tavoitteena on myös motivoida nuoria ja lisätä opiskelun tavoitteellisuutta. (Numminen ja Ouakrim-Soivio 2009, 36.)

”On kiva olla välillä töissä et ei aina koulun penkillä.”

”Työpaikat ovat motivoineet arkea huomattavan paljon. Myös leirikoulut ja reissut on ollut kivoja ja niitä on odotettu.”

Joustavan perusopetuksen yksi keskeisimmistä menetelmistä on työpaikkaopiskelu. Työpaikkaopiskelua voi olla noin kolmasosa lukuvuodesta. Useat nuoret kirjoittivat työpaikkaopiskelun tuovan vaihtelua arkeen ja sen myötä jaksamista myös tavallisempiin koulupäiviin. Leirikoulut kuuluvat myös oleellisena osana toimintaan, niitä voi olla rahoituksesta riippuen 2-4 kertaa lukuvuodessa. Uudessa ympäristössä toimiminen antaa nuorelle mahdollisuuden uusiin yksilöllisiin taidot huomioiviin toimintatapoihin. Työelämän pelisääntöjen oppiminen ja positiivinen asenne työtä kohtaan ovat tärkeitä havaintoja. Tällä menetelmällä saadaan aikaiseksi yksilöllisiä opintopolkuja, joilla on vaikutusta nuorten elämäntapaan. Jopo-luokille on valikoitunut nuoria, joita kiinnostaa käytännönläheinen oppiminen ja he saattavat kokea toiminnallisuuden tärkeämmäksi kuin pelkän lukemisen ja kirjoittamisen. Koulussa viihtymiseen näyttäisi vaikuttavan sekä toiminnallisuus että kytkökset työelämään.

Työn merkityksellisyys ymmärtäminen on tärkeää etenkin tulevaisuuden kannalta. Peruskoulun jälkeinen koulutus ei välttämättä takaa työllisyyttä. Monen nuoren itsenäistymistäival saattaa alkaa työttömyyskokemuksilla. (Leppäkorpi 2002, 35.) Lähes jokaisessa nuoren kertomuksessa toivottiin tulevaisuudessa työpaikkaa ja oltiin myös valmiita opiskelemaan lisää helpottaakseen työpaikan saantia: *”Amiksen jälkeen pääsen toivon mukaan johonkin ravintolaan töihin. Siitä sitten inttiin ja sitten uudelleen kouluun.* Asenne työhön on positiivinen ja nuoret olettavat työn sekä siihen kouluttautumisen kuuluvan heidän elämäänsä. Tulevaisuus nähdään toiveikkaana ja nuorilla itsellään on odotuksena, että elämä kulkisi yleisten odotusten mukaan; ammattikoulusta työelämään ja armeijaan ja sitten vielä uudelleen opiskelemaan.

Nuoret ymmärsivät, että työpaikan saanti on edellytys toimeentulolle: *”Tulevaisuudelta odotan, että saisin mukavan työpaikan kaupalliselta alalta, mistä tienaisi rahat joiden avulla pystyisi elättämään itsensä ja perheen.”* Nuorten tulevaisuuden odotukset kuulostavat tavallisilta asioilta, joita varmasti moni muukin elämässään toivoo. Yhdessäkään nuorten kirjoituksessa ei asetettu tavoitteeksi esimerkiksi lottovoittoa tai jotain muuta epätodennäköistä toivetta. Nuoret suhtautuvat omaan tulevaisuuteensa hyvin realistisesti.

”Nyt on pienempi ryhmä niin saa apua helpommin.”

Noora Ellosen tutkimus (2007, 97) tukee ajatustani, että koulun ilmapiiriin ja oppilaiden hyvinvointiin vaikuttaa oleellisesti tuen tasapuolinen jakautuminen. Huomion ja tuen epätasainen jakautuminen voi vaikuttaa oppilaisiin negatiivisesti. Tässä sitaatissa nuori kokee saavansa tukea pienemmässä ryhmässä helpommin. Pienempi ryhmä tuntuisi helpottavan kaikkien oppilaiden huomioimista, tällöin esimerkiksi nuoren on vaikeampi vetäytyä syrjään. Myös Numminen ja Ouakrim-Soivio (2009, 14) nostavat esiin pienryhmäopiskelun merkittävät vaikutukset. Jopo-ryhmän toiminnasta vastaa aina kaksi aikuista. Tällä voi myös osaltaan olla merkitystä siihen, että apua saa helpommin. Toimintamalliin kuuluu myös, että samat aikuiset ovat nuorten kanssa lähes koko koulupäivän ajan; tässä palataan osittain alakoulun luokanopettajamalliin, jossa ryhmä, luokka ja aikuiset eivät vaihdu oppiaineittain. Jopo-toiminnassa työskennellessäni huomasin, että useimmat opettajat, jotka opettivat jopo-ryhmiä, olivat erityisluokanopettajia. Heidän erityispedagogisella osaamisella (ja toki persoonallakin) voi mahdollisesti olla ollut vaikutusta siihen millaiseksi jopo-toiminnan opetukselliset menetelmät ja oppilaiden kohtaaminen ovat muotoutuneet.

”Pienryhmä on myös vaikuttanut aika paljon kun ei tarvitse hermoilla pienen porukan kanssa...voi vaan olla oma itsensä.”

Tässä tapauksessa uusi rooli onkin omana itsenä oleminen, joka helpottuu pienessä ryhmässä. Tuntuu, että pieni ryhmä voi vähentää painetta olla sellainen, jota ei ole. Oma oleminen helpottuu kun itseluottamus lisääntyy; kun oman itsensä kanssa on hyvä olla, on

myös muiden kanssa helpompi olla. Jopo-toimintaan kuuluva yksilöllinen ohjaus ja omien vahvuuksien löytäminen tukevat ryhmään sopeutumisessa (Numminen ja Ouakrim-Soivio 2009, 59). Ryhmä, jossa nuoren mukaan saa olla oma itsensä, kertoo myös luottamuksen syntymisestä, niin toisiin kuin itseensäkin. Tässä kohtaa voin myös pohtia identiteetin kehittymistä liittyen edellä mainittuun sitaattiin. Stuart Hall (1999, 11) mainitsee siirtymien vaikuttavan oleellisesti identiteettiin. Jopo-nuorten kohdalla yksi siirtymä voi olla esimerkiksi jopo-ryhmään tuleminen. Ero vanhasta luokasta ja ehkä koulustakin tuovat nuoren uuden tilanteen eteen. Useimmat kokivat pienempään ryhmään pääsemisen onnistuneeksi siirtymäksi. Uuteen ympäristöön tuleminen saattaa ensin aiheuttaa nuorella epävarmuutta. Identiteettiä voidaan horjuttaa siirtymällä tutusta sosiaalisesta ympäristöstä uuteen (Hall 1999, 20). Hall puhuu identiteetin horjuttamisesta yhteiskunnan rakenteellisten muutosten sekä vakiintuneiden kulttuuristen ja sosiaalisten paikkojen muuttumisen yhteydessä, mutta mielestäni määrittely sopii hyvin pienempiinkin asiayhteyksiin. Erityisesti nuorten kohdalla uusi ryhmä tai koulu voi irrottaa hänet vakiintuneista kulttuurisista ja sosiaalisista paikoistaan. Pitää myös muistaa, että nuorilla ei ole kovinkaan kauaa aikaa edellisestä koulun tai luokan vaihtamisesta; alakoulusta yläkouluun siirtyminen on tapahtunut yksi tai kaksi vuotta sitten. Koulun liittyvien muutosten lisäksi nuorten elämässä on voinut olla muitakin muutoksia, esimerkiksi kotiin tai kaverisuhteisiin liittyviä. Lähiaikojen muuttuneita ihmissuhteita ovat muun muassa alakoulun luokanopettajien vaihtuminen yläkoulun uusiin aineenopettajiin.

”Tänä päivänä kouluun on helppo tulla, koska tulee kaikkien kanssa toimeen.”

Sosiaalisten suhteiden merkitystä nuorten elämässä ei pidä vähätellä. Sosiaaliset tilanteet vaikuttavat identiteetin kehittymiseen; tietyt elämänvaiheet ja tietyt sosiaaliset suhteet luovat puitteet minän kokemiselle. Vanhempien ja perheen vuorovaikutussuhteiden ohella tärkeässä roolissa sosiaalisten suhteiden kehittämisessä ovat nuorten vertaisryhmät ja koulu. (Antikainen, 105, 109.) Pienessä ryhmässä työskentely on tiivistä yhdessä olemista ja kaikille persoonille tulisi olla tilaa. Ajattelen, että sitaatissa mainitut ”kaikki” tarkoittavat vertaisten lisäksi myös luokan aikuisia. Tiedollisen oppimisen lisäksi koululla on mahdollisuus tukea oppilaiden kuulumista kaveriyhteisöön. Sosioemotionaalista kehittymistä voidaan lisätä myös luotettavilla ja turvallisilla aikuissuhteilla. Koulun

ihmissuhteita tukemalla voidaan vaikuttaa oppilaiden hyvinvointiin ja estää epäsosiaalista kehitystä. (Launonen & Pulkkinen 2004, 56.)

”Nykyään olen kiltimmin koulussa ja vapaa-aikana.”

Koulu on vain yksi osa nuoren elinyhteisöä ja sitä ei tulisikaan nähdä irrallisena osana, koska kaikki elinyhteisön osat vaikuttavat toisiinsa. Jos koulun tarjoama tuen ja kontrollin puute on vähäistä, se vaikuttaa koulun ulkopuoliseen käyttäytymiseen. Myös kodin tapahtumat ja piirteet vaikuttavat nuoren ominaisuuksiin koulussa. (Ellonen 2008, 99.) Nuori on tehnyt itsestään kokonaisvaltaisia huomioita koulusta ja vapaa-ajalta. Se, että hän on itse huomannut muutoksen parempaan suuntaan, on mielestäni merkittävä asia. Tulkitsen nuoren ”kiltimmin”-termin liittyvän ikätason mukaiseen käyttäytymiseen, jossa erilaiset haitalliset riskitekijät ovat vähentyneet. Monella nuorella voi koulun tuen lisäksi olla muuta tukea, joka tukee yhdessä koulusta saavan tuen kanssa.

”Muutenkin on jotenkin ”aikuisempi” ja sivistyneempi olo.”

Nuoret kehittyvät yläkoulun aikana paljon. Aikuisempi ja sivistyneempi olo voivat selittyä niin biologisilla tekijöillä kuin sosiaaliseen ympäristöönkin liittyvillä tekijöillä. Yhteisössä tarvittavien taitojen kehittyminen ja aikuisuuden roolien harjoittelu kuuluvat nuoruuden ikävaiheeseen. Biologinen kypsyminen, johon liittyy aikuisen ajattelulle tyypilliset piirteet, on nuoruudessa saavutettavissa. Myös ammatinvalinta ja keskustelu jatkokoulutuksesta ovat tärkeässä roolissa nuoruusiän kehityskulussa. (Nurmi 1998, 256.) Nuorten kohdalla peruskoulun 9.luokan aikana tapahtuu uuteen siirtymään valmistautuminen yhteisvalinnan johdosta.

5.2.2 Onnistumisen kokeminen

Oravala & Rönkä (1999, 277) ovat katsauksessaan nostaneet esiin positiivisten kokemusten merkityksen elämänculussa. Onnistumisten tuomat kokemukset auttavat vaikeiden tilanteiden käsittelyssä. Tähän liittyen myös epäonnistumisilla on merkitystä;

niiden onnistunut kohtaaminen ja käsitteleminen tukevat yksilön selviytymistä. Näillä positiivisten ja negatiivisten elämäntapahtumien suhteuttamisella katsotaan olevan merkitystä elämänkulun kannalta. (em. 278.) Tässä tutkimuksessa positiiviset kokemukset ja onnistumiset ovat olleet keskeisessä asemassa nuorten kertomuksissa. Toisaalta nuorten voi olla vaikeaa antaa itsensä onnistua, varsinkin jos tähänastiseen elämään on kasautunut epäonnistumisia. Onnistumisten käsittelyynkin voidaan joskus tarvita tukea.

”...koulunkäynti on tuntunut jopa mukavalta. Pieni luokka sopii minulle parhaiten, sillä KA on noussut 6.0:sta 7.pintaan. Olen saanut jopa yhden kiitettävän numeron kokeesta.”

Omiin kykyihin voi olla joskus vaikeaa uskoa. Itseluottamus vahvistuu onnistumisten kautta. Nuori mainitsee koulunkäynnin tuntuvan mukavalta. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että jopo-luokille hakeutuneet nuoret ovat aiemmin kokeneet koulunkäynnin ja koulussa olemisen hankalana. Nuoren mukaan keskiarvo on noussut numerolla. Se tarkoittaa sitä, että nuori on pystynyt nostamaan jokaista oppiainetta yhdellä numerolla. Kuronen (2010, 16) mainitsee, että koulussa menestyminen vaikuttaa nuorten identiteettiin, jonka seurauksena syntynyt rakenne vaikuttaa myöhemmin elämässä tehtäviin valintoihin. Jopotoiminnan vaikuttavuuden arviointiin liittyvässä tutkimuksessa huomattiin, että jopo-oppilaiden poissaolot ovat vähentyneet merkittävästi. Lisääntyneillä läsnäoloilla voi olla merkitystä myös koulumenestykseen. Etenkin pojilla huono koulumenestys, poissaolot ja kielteinen suhde opettajiin vaikuttavat negatiivisesti peruskoulusta jatkokoulutukseen pääsemiseen (Pirttiniemi 2000, 104). Menestyminen ja koulussa viihtyminen liittyvät usein toisiinsa. Koulussa menestyminen, luottaminen omiin kykyihin ja taitoihin sekä luottamus arvioinnin oikeudenmukaisuuteen vaikuttavat voimakkaasti jatkokoulutukseen pääsemiseen. Nuoret odottavat opettajilta myönteistä palautetta, rohkaisua, ymmärtämistä ja kykyä kohdata oppilaat ihmisinä. (Pirttiniemi 200, 114.)

”Tästä vuodesta on ollut paljon apua tulevaisuuteen.”

Se, että vuosi on onnistunut, on monen tekijän summa. Nuori itse on ollut vaikuttamassa omaan onnistumiseensa koulun luomilla järjestelyillä. Jopo-toiminnan vaikuttavuutta on

arvioitu toimintaan osallistuneiden opettajien, oppilaiden ja heidän vanhempiansa toimesta. Toiminnan vaikuttavuus oppilaiden tasolla on arvioitu hyväksi. Vaikutukset ovat olleet yksilöllisiä, mutta useat oppilaat ovat huomanneet muutosta koulunkäyntiin suhtautumisessaan, työrauhan paranemisessa ja koulumenestyksessä. Vaikuttavuusarvioinnissa näyttäisi työpaikkaopiskelulla olleen eniten hyötyä toimintamuotoja vertailtaessa. (Opetusministeriö 2009, 14.)

”.. ja pääasia, että suoritin ysiluokan loppuun, asiat on alkanut kiinnostamaan.”

Nuorella on ollut tavoitteena selvitä peruskoulusta ja hän tuntuisi olevan tyytyväinen tavoitteen saavuttamisesta. Tavoite on myös ollut realistinen. Tulkitsen, että nuori on voinut jossain vaiheessa epäillä peruskoulun suorittamista loppuun tai, että peruskoulun suorittamista loppuun voidaan pitää hänelle erittäin merkityksellisenä asiana. Jopo-toiminnan on katsottu ehkäisevän peruskoulun keskeyttämistä. Vuonna 2007–2008 perusopetuksen päättötodistusta ilman jääneiden määrä oli pienentynyt yhdeksän vuoden tarkastelujakson aikana. (Opetusministeriö 2009, 14.) Jopo-toiminta aloitettiin vuonna 2006, joten toiminnalla voidaan ainakin osittain selittää pienentymistä.

”Tiesin alusta asti että tämä tulee olemaan minulle oikea ratkaisu.”

Nuoren sitaatista käy ilmi, että hän on ollut tyytyväinen pääsystään jopo-luokalle, hän ollut ratkaisusta vakuuttunut. Hän on itse saanut olla vaikuttamassa omaan opiskeluunsa. Pirttiniemen (2000, 114) mukaan peruskoulussa ei oteta riittävästi huomioon oppilaiden mielipiteitä eikä heitä huomioida riittävästi aktiivisena osapuolena. Jopo-ryhmiin pitää jokaisen nuoren itse haluta. Toimintamalliin kuuluu, että sinne ei ketään pakoteta.

5.2.3 Kun kaikki ei menekään ihan putkeen?

”Vararehtori sano mulle ”Haetko jopolle vai mitä oot aatellu? Joka tapauksessa sun paikka ei ole X:n koulu.” Aluksi meni ihan hyvin ja sitten vaan huononi koko ajan, ei koulu

kiinnosta yhtään sen enempää kuin ennen ja nyt ollaan siinä tilanteessa, että tehdään viranomaisille ilmoitustaEN SUOSITTELE KENELLEKÄÄN JOPO-LUOKKAA.”

Negatiivinen kokemus voi tuoda tunteen, että nuori menettää kykynsä kontrolloida omaa elämäänsä. Nuori ilmaisee mielipiteensä vahvasti ja kokee, että luokalle tuleminen on ollut virheratkaisu. Tässä tapauksessa nuori ei tuntunut olevan itse kovin kiinnostunut jopo-luokasta vaan kokee, että hänet on määrätty hakemaan luokalle. Tällöin motivaatio voi olla jo valmiiksi niin heikko, että suuntaa voi olla vaikea kääntää. Nuori on kokenut asioihin puuttumisen kielteisenä. Oppilaat, jotka viihtyvät huonosti koulussa ja menestys on heikkoa, kokevat vahvasti koulukielteisyyttä. Näillä oppilailla on yleensä myös kielteisiä kokemuksia opettajista. Vahvan koulukielteisyyden muuttaminen ei välttämättä tapahdu hetkessä, mutta sillä voi olla pitkäaikainen vaikutus. Koulussa oppilaiden poikkeavaan käyttäytymiseen tai hyvinvointia uhkaaviin tekijöihin puututaan erilaisin keinoin. Tavoitteena on estää ongelmien kärjistyminen. (Kuronen 2010, 178.)

”En tunne enää entisiä luokkalaisia, mikä harmittaa todella paljon.”

Jo aiemmin tässä työssä on tullut ilmi, että nuorten vertaisryhmät ja sosiaaliset suhteet ovat tärkeässä asemassa. Tässä tapauksessa nuorta harmittaa siirtyminen toiselle luokalle ilman kavereita. Mielestäni erityisen tärkeä hyvinvointia lisäävä tekijä nuorten kohdalla on ystävyysuhteet. Nuoruusikään kuuluu oman identiteetin selkiytyminen ja erilaisuuden huomaaminen suhteessa esimerkiksi ystäviin (Vuorinen 1997, 210). Vaikka nuorta harmittaa vanhojen kavereiden jääminen, on hänellä mahdollisuus tavata uusia uudessa ryhmässä. Silti edessä voi olla yksinäisyyden tunnetta ja ryhmään kuulumisen ei ole välttämättä itsestään selvää.

”Ennen jopo-luokkaa pidin välivuoden, koska olin masentunut ja koulu ei mennyt hyvin, joten katsoimme parhaaksi että olen kotona ja käyn 9:deksannen luokan uudelleen. Sitten hain jopolle ja pääsin. Ajattelin että numeroni paranevat, mutta olin niin paljon pois ja myöhästelin.”

Nuori on tullut jopo-luokalle kertaamaan peruskoulun viimeistä luokkaa. Sairaudesta toipuminen on vielä käynnissä. Työni myötä huomasin, että joskus jopo-luokille päätyy oppilaita, jotka eivät välttämättä ole niitä tyypillisimpiä jopo-oppilaita, mutta sijoittuvat silti luokalle, koska katsotaan, että opiskeleminen tavallisella luokalla ei tue nuorta tarpeeksi. Tämän nuoren kohdalla on ollut tärkeää, että hänelle on sairastamisen jälkeen löytynyt paikka. Erittäin tärkeää on myös, että hän käy tällä hetkellä koulua. Vaikka tämäntyyppiselle nuorelle voi olla vaikeaa esimerkiksi työpaikkaopiskelun toteuttaminen, tulisi hänelle miettiä enemmän yksilöllisiä opiskelumahdollisuuksia ja etenemisreittejä. Jopo-toimintaan kuuluu tietynlainen joustavuus ja yksilöllisyyden huomiointi enemmän kuin tavallisessa koululuokassa. Nuori on odottanut parempaa koulumenestystä, mutta osannut myös itse arvioida miksi se ei vielä ole onnistunut. Rönkä, Poikkeus & Viheräkoski (2002) mainitsevat artikkelissaan, että erityisesti tyttöjen masennusoireet lisääntyvät 8.luokalla. Masennusherkkyyttä heidän mukaansa lisäävät muun muassa murrosiän aikana tapahtuneet useat kouluun liittyvät muutokset (kuten yläkouluun siirtyminen), jotka vaativat sopeutumista ja sukupuoleen liittyvät ulkonäköihanteet. Tytöt saattavat myös jäädä yksin omien huolien ja murheidensa kanssa.

”Alkuvuodesta en enää lintsannut mutta oli kuitenkin samanlainen käytös siksi sain talvella käytöksestä kutosen.”

Joskus muutokset tapahtuvat hitaasti, eikä voida odottaa, että opiskeluympäristön muuttuminen toisi heti muutosta pidempään jatkuneisiin tilanteisiin. Nuori mainitsee luvattomien poissaolojen loppuneen, mitä voidaan pitää jo merkittävänä askeleena.

5.2.4 Johtopäätöksiä nuorten kuvaamista elämänkuluista

Nuoret kuvasivat elämänkulkuaan uuden ympäristön ja uusien roolien, onnistumisen kokemuksien sekä negatiivisten kokemusten kautta. Nuorten kertomuksista löytyi useita muitakin elämänkulun suuntaa ohjaavia tekijöitä, mutta kolme edellä mainittua tekijää nousivat yhteisiksi teemoiksi. Peruskoululla tuntuu olevan paine saada oppilaat jatkokoulutukseen. Peruskoulusta jatko-opintoihin siirtyminen on elämänkulun

näkökulmasta yksi siirtymä ja kenties jälleen uuteen rooliin asettuminen. Asenne ja motivaatio oppimiseen ja työelämään ovat keskeisiä tekijöitä, jotka joidenkin nuorten kohdalla voivat olla hukassa tai niitä ei ole. Jopo-vuoden aikana nuorten asenteessa koulua kohtaan on tapahtunut merkittäviä muutoksia ja he ovat alkaneet viihtyä koulussa paremmin. Nuoren elämän myönteisiin käännekohtiin voivat vaikuttaa oppimisympäristön hyvät vuorovaikutussuhteet ja koulun aikuisten sensitiivinen ohjauskäytäntö. Sosiaalisten taitojen harjoittelun ja sosiaalisen kiinnittymisen edistäminen sekä osallisuuden tukeminen tulisivat olla suuremmassa roolissa koulun arjessa. (Poikkeus, Rasku-Puttonen, Lerkkanen, Kuorelahti, Siekkinen, Kiuru & Nurmi, 2013, 111.)

Nuorten kirjoituksista välittyy erityisesti asenteen muuttuminen koulua kohtaan. Koska koulussa viihdytään, koetaan opiskelu hyödylliseksi. Luokan ja ryhmän ilmapiiri on koettu tärkeäksi asiaksi. Moni asia, jota nuoret kuvaavat, liittyvät koulun toimintakulttuuriin ja vuorovaikutussuhteisiin. Uusi ympäristö liittyy ennen kaikkea toimintakulttuuriin ja erilaisilla toimintamalleilla rakennettuihin puitteisiin, eikä välttämättä pelkästään luokan tai koulun infrastruktuuriin. Uusi ympäristö liittyy koulun sisällä olevan ympäristön lisäksi myös koulun ulkopuolella oleviin oppimisympäristöihin, kuten esimerkiksi moniin työpaikkoihin. Työssäni olen huomannut (niin jopo-oppilaiden kanssa kuin nykyisessä kuraattorin työssäkin), että jotkut nuoret, joilla on vahva kielteinen näkemys peruskoulusta, ovat kuulleet samaa puhetta myös vanhemmiltaan. Asenteet koulua kohtaan voivat saada vahvistusta kotoa. Siksi onkin tärkeää, että nuorille jäisi peruskoulusta toisenlainen asenne. Roolit ja paikat luokissa ja ryhmissä voivat jossain määrin rajoittaa omaa olemista: tietyssä roolissa olevan nuoren oletetaan käyttäytyvän tietyllä tavalla. Nuorten mielestä pienemmässä ryhmässä oli helpompaa olla oma itsensä. Toki nuoruuteen kuuluu erilaisten roolien kokeileminen ja etsiminen, mutta on tärkeää, ettei kenenkään tarvitsisi esimerkiksi esittää sellaista mitä ei oikeasti ole. Se, että voi olla oma itsensä, kertoo luottamuksesta toisia kohtaan. Nuoria tuntui myös auttavan se, että he tuntevat luokkakaverinsa hyvin ja pystyvät toimimaan heidän kanssaan. Aikuisten tehtävänä on tukea ryhmäytymisessä ja tunnistaa nuorten erilaiset tarpeet.

Toinen teema liittyi onnistumisen kokemiseen. Nuorille, jotka jopo-toimintaan hakeutuvat, on yhteistä se, että koulu on vastenmielistä ja opiskelumenestys on ollut yleensä heikkoa. Nuoret nostivat esiin omia onnistumisen kokemuksiaan. Pienetkin onnistumiset vievät eteenpäin ja ruokkivat luottamusta omiin taitoihin. Nuorten kohdalla motivaatio on

saattanut olla koetuksella monta kertaa, joten onnistumiseen saatetaan tarvita joskus toisten tukea. Kun ryhmässä on useita samantasoisia kuin itsekkin, voi onnistumisen tunnetta jakaa yhdessä muiden kanssa. Motivaatiota, itseluottamusta ja stressinsietokykyä pystytään harjoittelemaan siinä missä akateemisia taitojakin. Nuoren oppiessa tunnistamaan omia vahvuuksiaan, pystyy hän asettamaan itselleen realistisia tavoitteita.

Kolmas teema rakentui asioista, jotka nuoret olivat kokeneet negatiivisena. Kielteiseen kokemukseen olivat vaikuttaneet haluttomuus siirtyä jopo-luokalle, kavereista eroon joutuminen ja oppilaista itsestään johtuvat asiat. Nuorten kirjoituksista vain yhdessä ilmeni täysin kielteinen asenne jopo-toimintaa kohtaan. Joissakin kirjoituksissa oli mainittu joitakin kielteisiä asioita, mutta ne olivat huomattavasti pienemmässä osassa. Eli reilun kahdenkymmenen kirjoittajan joukosta yksi nuori koki, että toiminnalla ei ole hänelle merkitystä. Samantyyppisen tuloksen on saanut myös Veijola (2005, 129) tutkiessaan jopo-toiminnan edeltäjän OmaUran nuoria. Tutkittavien joukko oli hieman suurempi (27), niistä neljä nuorta oli kokenut, että toiminnalla ei ole ollut heille merkitystä. Tutkimuksessani nuoren vahva kielteinen kokemus ja asenne voivat liittyä myös siihen, että myös muut kuin pelkästään kouluun liittyvät asiat ovat huonosti. Nuoren kommentti *”ei koulu kiinnosta yhtään sen enempää kuin ennen ja nyt ollaan siinä tilanteessa, että tehdään viranomaisille ilmoitusta”* kertoo siitä, että taustalla on paljon muitakin haasteita kuin jopo-luokalle siirtyminen. Nuori, joka kertoi masennuksensa vaikuttaneen tällä hetkellä vahvasti elämäänsä, on kuitenkin ollut hyvillään siitä, että on päässyt jopo-luokalle. Hyväksytyksi tulemisen kokemus vahvistaa itsetuntoa ja varmasti tukee toipumista.

Tässä työssä halusin välttää nuorten leimaamista negatiiviseen sävyyn ja epäonnistumisen korostamista. Elämänkulun kuvauksista löytyi tekijöitä, joilla on nuorten elämään enimmäkseen positiivisia vaikuttavia asioita. Poikkeuksiakin aina löytyy ja samat menetelmät eivät sovi kaikille, siksi pidin tärkeänä tuoda esiin myös niitä asioita, jotka nuorten mielestä eivät ole toimineet tai tuntuneet ikäviltä.

Aiemmin Kuronen (2010) on nähnyt vaihtoehtoisten koulutusmallien tuottavan myönteisiä tunteita ja pärjäämisen kokemuksia. Olen samaa mieltä Kurosen kanssa siitä, että kehittämishaasteita tulisi kohdentaa muun muassa peruskoulun yläluokille, mutta voiko tarve johtua osittain siitä, miten alaluokilla erilaista tukea on saatu ja miten erilaisten

oppijoiden tarpeita on huomioitu. Entä miten lapsuusajan riskitekijät vaikuttavat yksilöiden koulupolkuun ja elämäntietoon? Tuntuu kummalliselta, että usein näiden vaihtoehtoisten koulutusmallien toteuttajien tulee perustella toimintaansa ja ne saattavat olla usein hankkeita tai lyhytaikaisia kokeiluja. Jopo-toiminnan kohdalla on tapahtunut edistystä, sillä se kirjattiin perusopetuslakiin vuonna 2009. Omien huomioideni mukaan jopo-toimintaa täytyy siitä huolimatta usein perustella ja sen toimintaa saatetaan kyseenalaistaa. Onko perinteinen koulutuspolitiikka, jossa vaaditaan tasapuolisesti samaa kaikille, niin vahvaa, ettei opetuksen suunnittelua ja toteuttamista haluta muuttaa? Toki viime aikoina esimerkiksi teknologia on tuonut kouluihin ja opetukseen uutta. Mutta siitä huolimatta, voitaisiinko koulutusmallien vaihtoehtoisuutta lisätä järjestelmällisesti, rakenteiden muuttamisen hitauden tietäen, ja horjuttaa koulujen identiteettiä?

5.3 Miten syrjäytyminen näyttäytyy nuorten koulukokemuksissa?

Seuraavaksi esittelen kolme tarinatyyppiä, jotka rakensin nuorten kirjoituksista. Tarinatyytit ovat koulutuksellisen, sosiaalisen ja normatiivisen syrjäytymisuhan tarinat.

5.3.1 Koulutuksellisen syrjäytymisuhan alta eteenpäin

"Kun menin yläasteelle koulunkäyntini heikkeni. Koulussa mikään ei huvittanut, kaikki tuntui tylsältä ja keskiarvoni laski paljon. Ärsytti kantaa reppua ja kirjoja koko päivän mukana, myöhästelin.. koska myöhästelin. Harvoin sain tehtyä annetut tehtävät. Ryhmä oli iso ja kaikki asiat tuntuivat vaikeilta. Oli paineita, että onnistuuko. Tuntui etten saanut apua mihinkään asiaan ja siksi ei kiinnostanut olla koulussa. Lintsasin kun ei ollut motivaatiota koulunkäyntiin, paitsi teknisen työn tunteihin. Kasilla keskiarvo oli vitosen luokkaa, edelleenkaan en tehnyt mitään. En tykännyt koulusta kun se oli pelkkää sitä että kirja eteen ja lue, sellainen ei voisi vähempää kiinnostaa. Koulupäiväni olivat erittäin vaikeita. Koulu oli perseestä ja sen takia numerot oli huonot.

Hain jopolle kun ajattelin, että suhtautuminen koulunkäyntiin muuttuu ja että ei olisi niin tylsää. Kun kuulin, että pääsin jopolle, päätin vain että käyn koulua, muita tavoitteita ei ollut. Kävin koulua heti alusta asti ja koulunkäynti on tuntunut jopa mukavalta. Voin vain sanoa, että pienemmässä ryhmässä on helpompi opiskella ja aina kun tarvitsen apua saan

*sitä heti. Tuntuu, että olen saanut enemmän opetusta ja huomioita. Huomasin, että opin paljon paremmin käytännön tekemisessä kuin kirjojen kautta. Tunneillakin voi tehdä tehtäviä erilailla ja silti oppii. Työharjoittelut ovat pelkkää plussaa, ne ja tutustumiskäynnit ja retket ovat motivoineet arkea. Jos tunnilla meinaa aika mennä haaveiluun, niin se huomataan heti. Jopo on auttanut mun opinnoissa tosi paljon, keskiarvoni on nousussa päin. Nyt kun tiedän paljonko tarviin keskiarvoksi, että pääsisin ammattikouluun haluamalleni linjalle, aloin parannella numeroita, vaikka joskus on v*tuttanutkin. Kun on kokeita niin me kerrataan niihin paljon enemmän kuin perusluokalla. Jos en olisi hakenut jopolle niin numerot ei olis kauheesti noussut, enkä olis saanut koulumotivaatiota takas. Nyt on pääasia, että saan suoritettua ysiluokan loppuun ja olen oikeasti oppinut asioita. Olen ottanut tavoitteita ja tulevaisuuden työjututkin tuntuu mielenkiintoisilta. Toivon, että pääsen opiskelemaan sitä alaa mitä olen aina halunnut, silloin riittää motivaatiota. Jos en pääse sinne mihin haluan, niin haen uudestaan tai menen oppisopimuksella töihin. Ammattikoulun jälkeen voisin kyllä jatkaa opiskelua tai olla töissä. Toivon tulevaisuudelta toimeentuloa ja onnistumisia.”*

Koulutuksellisen syrjäytymisen integraatitarinassa nuori on kokenut vaikeuksien alkaneen heti yläasteen alussa. Koulumenestys on ollut ala-asteella parempaa, enää ei huvita tehdä mitään. Nuori suhtautuu kielteisesti ja välinpitämättömästi opiskeluun sekä yleensä koulunkäyntiin, jo pelkkä kirjojen kantaminen koulupäivän aikana tuntuu raskaalta. Hän kokee opeteltavat asiat vaikeiksi ja samalla pelkää epäonnistuvansa. Joskus kyse voi olla oppimisvaikeuksista, jotka eivät ole tulleet aiemmin esiin. Omakohtaiset onnistumiset ja palautteen saaminen edistävät luottamista omiin taitoihin ja kehittävät niitä. Oppilaita, joilla on oppimisvaikeuksia, tuetaan yleensä taidon lisäharjoitteluun, jolloin lisätään harjoittelun määrää, kenties yksilöllisemmin tai tiiviimmässä ohjauksessa. Harjoittelun lisäksi on myös muita asioita, joihin voidaan kiinnittää huomiota. Tästä esimerkkinä motivointi siihen, että nuori uskoo omien taitojensa kehittymiseen ja että hän pitää taidon harjoittelua ja oman edistymisensä seuraamista mielekkäänä. Negatiiviset tunteet oppimistilanteessa saattavat vahvistaa epäonnistumista. Näin ollen myös tunteiden käsittely voi olla tarpeen; niiden tunnistaminen ja hallinta auttaa oppimisessa, koska tunteet voivat vaikuttaa nuoren muistiin ja tarkkaavaisuuteen. (Viholainen, Aro, Koponen, Peura & Aro 2013, 89, 93, 95.) Tässä tarinatyyppissä nuori kokee myös tarvitsevänsä apua, mutta jää ilman apua suuressa ryhmässä. Nuori ei mainitse onko avun tarvitsemisesta tarkemmin keskusteltu opettajien kanssa. Epävarmuus ei anna rohkeutta yrittää, helpompi ratkaisu on olla pois koulusta.

Ainoa kiinnostuksen ja motivaation kohde hänellä on teknisen työn tunnit. Siellä hän kokee asioiden sujuvan. Nuorella on vahva käsitys, että syy hänen huonoille numeroilleen löytyy koulusta; sen rakenteesta ja menetelmistä. Peruskoulussa tulisikin kiinnittää huomiota heikoimmin menestyvien koulutusmotivaation nostamiseen. Yhtenä syynä toisen asteen, erityisesti ammatillisten, opintojen aloittamisen vaikeuteen ja niiden keskeyttämiseen on huonot oppimistulokset peruskoulun aikana. (Pirttiniemi 200, 54.)

Jopo-luokalle pääsy herätteli nuorella toiveita vähemmän tylsästä koulunkäynnistä. Kuultuaan pääsevänsä jopo-luokalle, hän asetti tavoitteekseen vain, että käy koulua. Se on iso tavoite nuorelle, joka on aikaisemmin kokenut koulunkäynnin vastenmieliseksi. Hänestä tuntuu, että opetustakin on ollut enemmän. Helpolla yhteenlaskulla voidaan päätellä, että mikäli on enemmän paikalla, voi opetusta saada enemmän. Nuori kertoo huomanneensa, että hän kokee oppivansa enemmän käytännön kautta kuin kirjoista lukemalla. Tähän liittyvät hyvät kokemukset työpaikkaopiskelusta. Niille, jotka vierastavat koulumaista opetusta, voisi lisätä kädentaitoihin ja työelämään linkittyvää opiskelua enemmän. Voidaankin päätellä, että nuoren käsitykset oppimisesta ja koulusta ovat saaneet uusia merkityksiä. Pienempi ryhmä on helpottanut avun saamista. Hän kokee myönteiseksi myös sen, että asioihin puututaan herkemmin. Asioilla viitataan koulunkäyntiin negatiivisesti vaikuttaviin tekijöihin. Nuori kokee oppineensa asioita ja hänen asenteensa koulua ja oppimista kohtaan on muuttunut. Hän epäilee, että jos hän olisi jatkanut viimeisen peruskouluvuotensa samalla tavalla kuin aikaisemmat vuodet, olisivat hänen numeronsa olleet paljon heikompia ja yhdeksäs luokka olisi voinut jäädä kesken. Suomessa peruskoulun keskeyttäjien määrä on aika pieni, mutta arvioiden mukaan jopa 20 prosenttia oppilaista ei saavuta perusopetuksen opetussuunnitelman mukaisia vähimmäistavoitteita ja suorittavat silti peruskoulun hyväksytysti läpi. Tämä koskee erityisesti niin sanottuja teoreettisia oppiaineita. (Pirttiniemi 2004, 53.) Monet jopo-oppilaatkin saattavat olla alisuoriutujia, jonka vuoksi ennen jopo-vuotta menestys on ollut heikkoa. Aukot aiemmissa opinnoissa voivat hankaloittaa opinnoissa etenemistä. Koulutuksellinen syrjäytymisuhka voi alkaa koulun toimintatapojen tuloksena, eikä välttämättä niinkään oppilaan omien tai hänen perheensä ongelmien seurauksena. Epäonnistumiset oppimistilanteissa, puutteelliset opiskelutaidot tai ulkopuolisuuden tunne voivat käynnistää esimerkiksi kierteen luvattomiin poissaoloihin. Koulun aikuisten vastuu vuorovaikutussuhteista ja oppilaiden tunteet ryhmään kuulumisesta ovat keskeisessä asemassa keskusteltaessa koulutuksellisesta syrjäytymisen ehkäisemisestä. (Veijola

2003, 15.) Koulunkäynnin vaikeudet ja oppimisen ongelmat voivat johtaa koulunkäynnistä syrjäytymiseen ja siten käynnistää syrjäytymisprosessin. Koulutuksella katsotaan olevan yhteys ihmisten hyvinvoinnin osa-alueisiin. (Ahonen, Torppa, Määttä & Eklund 2013, 97–98.)

Nuoren asenne tulevaisuuteen on positiivinen ja hän on ottanut itselleen tavoitteita. Nuori toivoo onnistumisen kokemuksia. Tavoitteiden lisäksi hänellä on vaihtoehto suunnitelmiin. Huomattavissa on myös parantunut asenne opiskelua kohtaan, joka tuntuisi kantavan peruskoulua pidemmällekin. Suomessa koulutuksen katsotaan olevan työuran takaaja ja koulutus myös integroi yhteiskuntaan. Rakentaminen, huoltaminen ja hoivaaminen ovat aloja, jotka voisivat työllistää enemmänkin, kunhan löytyisi sopivaa työvoimaa. Alat eivät välttämättä kiinnosta nuoria. Koulutuksesta pudonneiden työllistyminen voi olla hankalaa. (Pirttiniemi 2004, 51.) Koulutuksellisen syrjäytymisen tarinan alussa näkyi selkeästi kielteinen kokemus koulua kohtaan sekä torjuva asenne opiskeluun. Koulutuksellisen motivaation löytyminen jopo-vuoden aikana on yksi toiminnan tavoitteista.

5.3.2 Jämähtäisikö kotiin? – uhka sosiaaliseen syrjäytymiseen

”7.luokka alkoi hyvin. Ensimmäiset puoli vuotta jaksoin käydä. Oli helmeä olla yläasteella, välillä riehuin kun muutkin riehuivat mutta yleensä istuin hiljaa jossain nurkkapulpetissa. Seiskan keväällä alkoi lintsaminen, ei tehnyt mieli mennä kouluun enää. Olisin halunnut olla mieluummin kotona. Poissaoloja tuli reilusti. Opettajat ja äiti soittelivat että mene sinne kouluun, saatoin mennä ruokailuun ja sitten lähdin kotio.

Kasin syksyllä yritin vähän, mutta opettajien asenne ärsytti. Olin poissaoleva enkä kuunnellut. Lähdin usein koulusta 10-12 välillä kotiin. Jos olin koulussa koko päivän sen jälkeen saatoin nukkua kotona loppupäivän. Jatkoin lintsamista kun ei kiinnostanut olla koulussa. Aina ei edes tarvinnut lintsata kun oli jo valmiiks kipee niin sain jäädä kotiin. Välillä ärsytti kun oli liian iso luokka, sain huonoja arvosanoja, enkä tehnyt läksyjä. En edes aina ollut oman luokan kanssa vaan erityisopettajalla.

Kasin keväällä ehdotettiin, että hakisin jopolle. Onneksi pääsin. Luokkamme on yhtenäinen eikä tarvi stressata porukan kanssa, voi vaan olla oma itsensä. Useimmiten koulussa on kivaa. Pienemmässä ryhmässä ei tarvi näyttää riehumistaitoja ja siellä on helpompi olla ja keskittyä, eikä tarvitse vaihtaa luokkatilaa koko ajan. Pienen luokan kanssa tutustui

helposti ja kaikki ovat olleet positiivisia ja mukavia, vaikka huonojakin päiviä on joskus kaikilla. Jos myöhästyy tai ei ole ilmoittanut poissaolosta, opettajat soittavat perään. Kouluun on helppo tulla, koska tulee kaikkien kanssa toimeen. Työpaikat ovat motivoineet ja tunnen olevani sosiaalinen. Opettajat ovat olleet mukavia.

Toivoisin, että pääsisin ammattikouluun ensi vuonna. Toivoisin myös, että siellä olisi mukavaa ja siellä olisi rentoja päiviä, samanlaisia kuin nytkin ja että koulupäivät sujuisivat mukavasti. Odotan myös, että saan tutustua uusiin ihmisiin. Toivon olevani ensi vuonna iloisella ja positiivisella mielellä. Haluaisin olla kaikkien entisten ja nykyisten kavereiden kanssa hyvissä väleissä.”

Tässä sosiaalisen syrjäytymisen tarinassa yläaste on alkanut hyvin ja koulussa on jaksettu käydä, mutta seitsemännen luokan kevätlukukaudella ovat ongelmat alkaneet. Nuoren mielestä oli miellyttävää olla yläasteella ja välillä tuli riehuttua muiden mukana. Hän ei kuitenkaan koe olevansa riehujia tai käyttäytyvänsä erityisen huonosti, vaan on luokassa ollessaan omasta mielestään huomaamaton. Nuori ei kirjoita tapahtuiko koulussa tai jossain muualla jotain erityistä, joka olisi mahdollisesti vaikuttanut hänen koulunkäyntiinsä, mutta hän mainitsee kuitenkin olevansa haluton menemään kouluun. Hän eristäytyy sosiaalisista suhteista jäämällä kotiin. Sosiaalinen kanssakäyminen ja erilaiset vuorovaikutustilanteet ovat vähäisiä ja keinoja niiden luomiseen ja ylläpitämiseen saattavat olla puutteelliset. Kouluilmapiirin kokeminen epämiellyttäväksi antoi hänelle syyn olla pois koulusta. Hänen poissaoloihinsa oli yritetty puuttua koulun ja kodin toimesta. Huonot kokemukset sosiaalisissa tilanteissa ja henkilöt, joilla on sosiaalista arkuutta, ovat alttiita masentuneisuuteen. Vetäytyminen ja negatiivinen palaute lisäävät sosiaalista ahdistuneisuutta. (Ihatsu & Ruoho 1997, 25.) Olen työssäni koulukuraattorina huomannut, että jotkut oppilaat kokevat helposti itsensä sairaksi epämiellyttävien tilanteiden kohdalla. He saattavat paeta ja vältellä tilannetta, jossa kokevat suurta epävarmuutta. Nuorten kyvyt käsitellä ja purkaa tuntemuksiaan ja stressiä ovat erilaiset. Nuori tarvitsee usein aikuisen tukea käsitellessään kokemuksiaan. Toimintamallit ja tuki vaikeuksien kohtaamiseen ovat nuoren lähellä olevan aikuisen vastuulla. Normaaliin kehitykseen kuuluvat siirtymävaiheet vievät yleensä nuoren kehitystä eteenpäin, mutta voivat aiheuttaa stressiä. Siirtymät voivat altistaa psyykkiselle tai somaattiselle sairastumiselle, varsinkin jos taustalla on epäsuotuisia tekijöitä tai kuormitus on liian suurta suhteessa nuoren ikätasoon, kehitysvaiheeseen ja stressinsietokäsittelykykyyn. Käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen häiriöt saattavat johtua epävarmuudesta ja ahdistuksesta. Ne saattavat altistaa

epäsosiaalisille vaikutteille ja psyykkisille oireille myös myöhemmissä elämänvaiheissa. (Karvonen, 2009, 123–124.)

Nuori on kokenut kuuluvansa ryhmään päästyään jopo-luokalle. Hänestä on ollut tärkeää luokan myönteinen ilmapiiri ja onnistunut yhteistyö muiden oppilaiden kanssa. Kokemus turvallisesta ympäristöstä on vaikuttanut ”riehumistaitojen” vähentymiseen. Luokasta on tullut nuoren tarvitsema yhteisö. Sosiaalisten suhteiden tuella kasvaminen on yhteydessä elämänhallintaan ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus korostuu yhteisöllisessä ajattelussa (Ulvinen 1997, 14.) Nuori on myös tyytyväinen siihen, että joku puuttuu hänen tekemisiinsä sekä siihen, että huoli ja kiinnostus nuorta kohtaan ilmaistaan. Kun aikuiset puuttuvat ongelmatilanteisiin, viestittävät he nuorelle olevansa kiinnostuneita hänen asioistaan. Joskus kielteinen suhtautuminen koulunkäyntiin voi olla seurausta tuen tarpeen vähäisyydestä. Kodin ja koulun yhteistyöhön kuuluisi, että ongelmatilanteista puhuttaisiin ja huolenaiheet nostettaisiin esiin pelkäämättä toisen osapuolen reaktioita. (Lämsä 2009, 56–57.) Nuori korostaa useassa kohdassa mukavien ihmisten tärkeyttä.

Nuori toivoo pääsevänsä jatkokoulutukseen ja odottaa sen olevan ilmapiiriltään samankaltaista kuin opiskelu on ollut nytkin. Hänelle on tärkeitä säilyttää sosiaaliset suhteet jatkossakin. Elämänhallinnallisten ja sosiaalisten taitojen oppiminen ja niiden hyödyntäminen onkin ollut keskeistä jopo-toiminnassa. Pienessä ryhmässä ja siinä pysyvien jäsenten kanssa on ollut helppoa aloittaa vuorovaikutussuhteiden luominen, osittain tuetusti, ja niitä on pystytty kehittämään myös työpaikkaopiskelussa.

5.3.3 Voiko syrjäytyä jos ei käyttäydy normien mukaisesti?

”Seiskalla alkoi pommiin nukkuminen, lintsaus ja tunneilla riehuminen. Olin hyvin huonosti tunneilla enkä pystynyt keskittymään. Osittain käytökseni saattoi varmaan johtua porukasta, jonka kanssa olin. Koulu ei vaan kiinnostanut. Huusin luokassa, sain merkintöjä ja lensin luokasta pihalle. Kasilla sama peli jatkui. Nukuin puoleen päivään ja kun tulin kouluun jouduin heti kuraattorille ja rehtorille. Sitten pidin parin tunnin välkän ja opettajat vaan huusivat mulle. Mulla ei ollut koskaan mitään tavaroita mukana, sekoilin vaan. Poltin usein tupakkia koulun pihassa ja vittuilin muille niin paljon kuin kerkesin. Sain päivittäin jälkkää, en mennyt niitä istumaan. Ärsyitin opettajia ihan tahalteen, koska se oli kivaa.

Tunnit menivät pelleilyksi, kun ei vaan kiinnostanut ihan hirveesti tehdä sitä kouluainetta mitä juuri silloin on. Sekin vitutti kun ei osattu opettaa kunnolla. Pidin vaan hauskaa, kunnes mulle ehdotettiin että hakisin jopolle. Sitä ehdotettiin huonojen numeroiden ja käyttäytymisen takia.

Hain jopolle ja pääsinkin. Nyt koulupäivät on mennyt nopeasti ja olen koulussa koko päivän. On ollut helpompaa opiskella ja on ollut mukavaa olla välillä töissä. Teen suurin piirtein kaikki tehtävät. Koulunkäynti on rennompaa, olen ollut kiltisti tunneilla, koska sain luokassa kahvia. Aamuisin juodaan kahvit ensin ja sitten ruvetaan hommiin. Käytökseni on muuttunut erilaiseksi. En vittuile paljon kenellekään, koska se ei kiinnosta ja vittuilu on lapsellista. Olen oppinut kärsivällisyyttä ja hillitsemään itseni jos olen villi. Olen lintsannut vain poikkeustapauksissa kun on ollut jotain erityisen tärkeää. En ole saanut paljoakaan jälkkiä ja olen istunut ne. Olen ollut myös vapaa-ajalla kiltimmin. On jotenkin aikuisempi ja sivistyneempi olo, mutta odotan että pääsen pois yläasteelta. Keskiarvoni on noussut, en tiedä miksi.

Olen hakenut ammattikouluun. Jos pääsen, aion käydä kaikki kolme vuotta kunnolla, että pääsisin helpommin töihin sinne mikä kiinnostaa. Toivon, että ammattikoulussa päivät sujuisivat hyvin. Jos koulunkäynnin kanssa tulee ongelmia, niin vaihdan oppisopimukselle. Se nyt on paljon mielenkiintoisempaa kuin pelkästään istua koulun penkeillä, saa tehdä enemmän.

Normatiivisen syrjäytymisen tarinassa nuorella on ollut hankalaa yläasteen alussa. Välinpitämättömyys koulua ja auktoriteetteja kohtaan sekä vaikeudet käyttäytymisessä ovat päällimmäisenä mielessä. Nuori on luonut oman toimintakulttuurin, joka on ristiriidassa koulun ja yhteiskunnan yleisille käyttäytymissäännöille. Hän arvioi kavereidensa vaikuttaneen käyttäytymiseensä, mutta enimmäkseen hän on riehunut yksin. Lisäksi hänellä on vahva mielipide opetuksellisesta tasosta. Rangaistukset, puhuttelut ja väliintulot eivät ole nuoreen vaikuttaneet, hän suhtautuu niihin välinpitämättömästi, jopa halveksuen. Lämsä (2009, 47) nimittää omassa luokittelussaan tämäntyyppisiä oppilaita vastustajiksi, jotka ”ovat törmäyskurssilla koulun virallisen järjestyksen kanssa”. Vastustajat ovat leimautuneet negatiivisessa mielessä ja heidän mielestään opettajat vain huutavat heille ja syyttävät heitä aina kaikesta. Koulun henkilökunta suhtautuu vastustajien tekemisiin ja sanomisiin varauksellisesti; heitä ei aina oteta todesta ja heidän ajatellaan yrittävän päästä asioista mahdollisimman vähällä. He saavat usein kielteistä palautetta ja sen myötä menettävät kiinnostuksensa koulunkäyntiin jo varhain. Nuori voi myös kokea

tulleensa väärinymmärretyksi tai epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi, eikä välttämättä pysty vastaamaan ympäristön asettamiin odotuksiin. Provosoimalla nuori saa huomiota, mutta keino huomion saamiseksi voi peittää alleen oikean asiat, varsinkin kun nuoren voi olla vaikeaa ilmaista ajatuksiaan. Koululla tulisi olla keinoja ja aikaa kuunnella myös näitä nuoria. Tämän tarinatyyppin nuorella on vahvoja mielipiteitä, joiden ilmaisuun hän voisi tarvita tukea. Dialogiset keskustelukäytännöt mahdollistaisivat osallisuuden kokemuksia opetuksessa. Keskustelutaitojen harjoittelu ja dialogisuus opetustilanteissa voisivat tukea oppilaita oikeudenmukaiseen mielipiteiden ilmaisuun ja eri näkökulmien esiin tuomiseen. (Poikkeus ym. 2013, 118–119.)

Nuori tarttui mahdollisuuteensa hakeutua Jopo-luokalle. Koulunkäynti alkoi sujua, pienillä vastaantuloilla, kuten kahvin juonnilla, oli vaikutusta. Nuoren käyttäytyminen ja asenne opiskeluun paranivat. Nuori on itse huomannut häiriökäyttäytymisensä vähentyneen, mutta ei oikeastaan mainitse tarkkaa syytä. Henkilökohtainen ja ikävaiheeseen kuuluva kasvu voivat käyttäytymismuutosta osaltaan selittää. Toisaalta siihen on voinut vaikuttaa Jopo-toiminnassa käytetyt menetelmät, esimerkiksi toiminnallisuus, vaihtoehtoiset oppimisympäristöt ja työpaikkaopiskelu. Joillakin voi olla haastava temperamentti, johon voi liittyä matala ärsykekyky, heikko tarkkaavuuden säätely ja voimakas reagointi uusiin asioihin. Näillä on katsottu olevan yhteyttä aggressiivisuuteen ja impulsiivisuuteen. Negatiivinen emotionaalisuus ja ärtyneisyys voivat aiheuttaa erilaisten ongelmien kasautumista. Yleisesti temperamentilla tarkoitetaan yksilön ominaista tapaa reagoida ulkoisiin ärsykkeisiin. Esimerkiksi juuri haastava temperamentti voi altistaa nuorta monille kehityksen ongelmille. (Paavonen, Pölkki, Vierikko, Häkälä, Saarenpää-Heikkilä, Stenberg & Paunio 2013, 140–141.)

Nuorten koulussa näkyvät käyttäytymisongelmat liitetään usein kotona oleviin ongelmiin. Koulun toimintatapojen tarkastelu voisi osaltaan vaikuttaa nuorten tunne-elämän ongelmiin. Nuorten kohdalla kasvamiseen liittyvät ristiriidat ja selvittämättömät tunteet muuttuvat usein häiriökäyttäytymiseksi, toisten kiusaamiseksi, yhteenotoiksi auktoriteettien kanssa tai muuksi koulun normien vastaiseksi toiminnaksi. (Launonen & Pulkkinen 2004, 39).

Nuoren tarinassa asenne tulevaisuuteen on valoisa, mutta nuori jättää pienen takaportin itselleen, mikäli arki ammattikoulussa ei sujuisi. Hän osittain epäilee kykyjensä ja antaa

itselleen mahdollisuuden vaihtaa opiskelu ammattikoulussa oppisopimuskoulutukseen. Hänen suhtautumisensa koulunkäyntiin on muuttunut, mutta mitään suurta innokkuutta opiskeluun ei ole, eikä se varmasti ole ainoa tavoite tai tärkein asia tämän nuoren elämässä. Hänen kohdallaan käyttäytyminen ja kouluyhteisön normien sisäistäminen ovat muuttuneet.

5.3.4 Johtopäätöksiä

Tarkoitukseni oli etsiä nuorten kirjoituksista syrjäytymisen näkymistä ja miten syrjäytyminen niissä näkyy. Peilasin nuorten kirjoituksia Jyrkämän esittämiin syrjäytymisen ulottuvuuksiin. Havaitsin nuorten kirjoituksissa piirteitä koulutuksellisen, sosiaalisen ja normatiivisen syrjäytymisen ulottuvuuksista. Nämä näkyivät erityisesti ennen jopo-vuotta kuvatuissa osissa. Ulottuvuuksien näkökulmista rakensin niihin liittyvät uudet tarinat, jotka eroavat toisistaan juuri ennen jopo-vuotta kuvatuilla tapahtumilla. Tarinat eivät ole syrjäytymisen tarinoita vaan pikemminkin tarinoita syrjäytymisen ehkäisystä ja mahdollisen alkuvaiheen syrjäytymisriskistä. Lisäksi ne ovat muutostarinoita.

Syrjäytymiseen johtavaan prosessiin vaikuttaa yksilön ja ympäristön väliset pidempiaikaiset kehityssuhteet. Koulun syrjäytymisen ehkäisyssä ei ole oleellista etsiä syrjäytymisen syitä, vaan tulisi saada tietoa niistä toimintamalleista, jotka tukevat kouluun ja yhteisöön kiinnittymistä, motivoivat oppilaita asettamaan itselleen tavoitteita ja vahvistavat itseluottamusta. (Poikkeus ym. 2013, 111, 113.) Syrjäytymiseen liittyvät tarinat kertovat koulun maailmasta nuorten silmin. Heidän kokemuksensa voivat olla jossain määrin yleistettäviä.

Ennen jopo-vuotta kaikilla tutkimukseen osallistuneilla nuorilla sujui koulu lähes kaikilta osa-alueilta katsottuna heikosti. Yleisin kommentti heidän kirjoituksissaan oli ”ei vaan kiinnosta”. Ne oppilaat, joita koulussa ei mikään kiinnosta, voivat olla heikommassa asemassa jatkokoulutuksen ja työmarkkinoiden suhteen, varsinkin jos koulun ulkopuolellakaan ei ole juuri kiinnostuksen kohteita, esimerkiksi harrastuksia. Koulussa viihtymättömyys voi johtua esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden pelosta, tunnistamattomista oppimisvaikeuksista, huonoista vuorovaikutustilanteista tai aiemmista epämiellyttävistä ja epäonnistumisen kokemuksista. Muutokset koulumenestyksessä, epämääräiset poissaolot

ja käyttäytymisen haasteet voivat olla alkusysäys koulutukselliselle syrjäytymiselle. Koulutuksen katsotaan olevan yksilön oikeus, mutta se nähdään myös yhteiskunnallisena velvollisuutena (Siljander 1996). Koulutus myös määrittää nuoruutta yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna. Useimmat nuoruuden kehitystehtävistä on yhteiskunnan asettamia, kuten koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvät tehtävät. Sosiaalinen syrjäytyminen saattaa koulussa näyttäytyä poissaoloina, vetäytymisenä ja sosiaalisten tilanteiden välttelynä tai pelkona. Huomasin, että aineistossani normatiiviseen syrjäytymiseen liittyy käyttäytymisen vaikeudet, huono asenne opiskelua ja auktoriteetteja kohtaan. Joskus nuoren on vaikea sopeutua hänelle asetettuihin käyttäytymisnormeihin, sen seurauksena nuoren käyttäytyminen katsotaan yleensä häiriökäyttäytymiseksi. Nuorten arvomaailma ja maailmankuva voivat olla ristiriidassa normatiivisten odotusten kanssa. Näistä kaikista oli viitteitä nuorten koulukokemuksissa ennen jopo-vuotta. On vaikea arvioida millaiset heidän koulukokemukset olisivat olleet ilman jopo-toimintaa. Heidän omalla motivaatiollaan haluta tulla mukaan jopo-ryhmään, on tulkintani mukaan saatu vähennettyä alkuvaiheen syrjäytymisriskiä. Joustava perusopetus on syrjäytymistä ennalta ehkäisevää toimintaa, kuten esimerkiksi nuorten syrjäytymisraportissa on huomattu.

Kaikki nuoret, jotka kapinoivat koulun normeja vastaan, eivät syrjäydy, mutta syrjäytymisen riski on olemassa. Siihen vaikuttavat monet asiat. Syrjäytymisriskissä ovat myös ne nuoret, jotka jo peruskoulun aikana syystä tai toisesta jäivät kotiin. Joskus syy voi olla koulussa ja sen rakenteissa, joskus taas nuoren kasvuympäristö tai nuoresta itsestä johtuvat syyt voivat aiheuttaa kotiin jäämisen. Nämä nuoret ovat niitä, jotka tarvitsevat vaihtoehtoisia koulutusmalleja ja kokonaisvaltaista tukea.

Jopo-vuoden aikana nuoret kokivat muutoksen erityisesti kouluun opiskeluun suhtautumisessa. Lisääntyneet läsnäolot koulussa ovat tuoneet opintomenestyksen nousun lisäksi myös tunnetta, että nuori kuuluu johonkin. Joskus on myös hyvä pysähtyä ja miettiä elämän suuntaa; lähes kaikki jopo-luokan nuoret olivat itse halunneet tulla luokalle. Tämän perusteella voisin ajatella, että nuoret ovat ottaneet askeleen suuntaan, jossa huomataan, että voi itse vaikuttaa omaan elämäänsä. Siten myös elämänhallinnan taitojen rakentaminen ja niiden kehittämisen tärkeys korostuu. Se, että hallitsee oman elämänsä ja pystyy vaikuttamaan elämänkulkuunsa, eikä vain ajaudu paikasta ja asiasta toiseen, on tärkeää.

Tulevaisuudeltaan nuoret odottivat koulutusta, työtä ja toimeentuloa. He osaavat esittää suunnitelmia ja tavoitteita tulevaisuutensa suhteen. Nuorten tarinoissa korostui erityisesti toisen asteen ammatilliset opinnot sekä vaihtoehtona oppisopimuskoulutus. Tulkitseen myös, että onnistuneilla työpaikkaopiskelujaksoilla on myönteinen vaikutus työhön suhtautumisessa. Aineiston kerääminen tapahtui kevään aikana, jolloin koulussa on ollut keskustelua peruskoulun jälkeisestä elämästä sekä yhteishaku toiselle asteelle on jo tehty. Tämä on osaltaan saattanut vaikuttaa siihen, mitä nuoret ovat kirjoittaneet, en kuitenkaan näe, että siitä olisi ollut tutkimukselle haittaa. Päinvastoin, nuoret osoittavat kiinnostusta jatko-opintoihin ja peruskoulun tehtävänä on myös valmistaa heitä siihen. Omat kokemukset vaikuttavat tulevaisuudenodotuksiin. Kuronen (2010, 217) esittää, että ne oppilaat, joilla ovat heikot sosiaaliset lähtökohdat, kokevat koulun merkityksen myönteisten kokemusten tarjoajana tärkeäksi. Lisäksi Kuronen mainitsee, että koulussa epäonnistumisen myötä voi tulevaisuuden mahdollisuudet heikentyä.

6 YHTEENVETO JA POHDINTAA

Tämä tutkielma sai alkunsa kandidaatintutkielmastani, jossa myös käsitelin syrjäytymistä. Tässä työssä olen syventänyt jo aiemmin itselleni tuttua teemaa. Syrjäytymisen käsite on kulkenut mukani jo pidemmän aikaa, alkaen jo edellisistä opinnoistani yli kymmenen vuotta sitten. Mielenkiintoista on, että syrjäytymisestä puhutaan vieläkin ja jopa enemmän. Ilmiö on toisaalta tullut arkipäiväisemmäksi ja syrjäytynyt nuori on ollut useammassa mediassa puheenaiheena jo pitkään. Olen työskennellyt nuorten parissa yli kymmenen vuoden ajan, tästä syystä halusin tutkielmani liittyvän nuoriin. Olen usein miettinyt kokeeko nuori itse, että hän on syrjäytymisuhan alla? Syrjäytymisen käsite itsessään on mielestäni varsin leimaava. Tutkimuksen kirjallisuus ja teoria liittyivät nuoruuteen, kouluun, syrjäytymiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Kirjallisuus on osittain vuosituhaten vaihteen molemmilta puolilta, mutta olen huomionut joitakin uudempia syrjäytymiseen, koulupudokkuuteen ja varsinkin syrjäytymisen ehkäisemiseen liittyviä tutkimuksia ja kirjallisuutta. Syrjäytymisen ulottuvuudet (Jyrkämä 1986) ovat vieläkin varsin käyttökelpoisia, useimmat syrjäytymiseen liittyvät näkökulmat pohjautuvat näihin. Esitin nuorille, jotka olivat mukana joustavassa perusopetuksessa, pyynnön kirjoittaa

koulukokemuksistaan; ennen jopo-vuotta, sen aikana ja vielä tulevaisuuden odotuksistaan. Oman tulkintani mukaan nuoret kirjoittivat kokemuksistaan rehellisesti. Aineiston nuorilla hyvin paljon kouluallergisen piirteitä, joita tässä työssä aiemmin kuvasin. Kyseessä ei ollut aivan tavallisia oppilaita, vaikka he yleisopetuksen oppilaita olivatkin.

Olen tarkastellut nuorten elämänculun kuvauksia ja syrjäytymistä koulukokemusten näkökulmasta. Peruskoulusta on lähes kaikilla kokemusta ja se on tärkeä osa nuoren kehitysympäristöä. Peruskoulun tavoitteena on varmistaa koko ikäluokalle riittävän hyvät tiedot yleissivistyksessä. Sen tavoitteena on myös tarjota kaikille nuorille tasavertainen mahdollisuus muun muassa jatko-opintoihin. Yhteiskunnan muutokset ja yksilöiden erilaisuus tuovat peruskoulun tavoitteisiin haasteellisuutta. Peruskoulu on viime aikoina ollut paljon esillä, esimerkiksi 1.8.2014 voimaan tulevan oppilas- ja opiskelijahuoltolain tiimoilta sekä uuden valtakunnallisen opetussuunnitelman tulevista muutoksista. Koulu on välillä ollut esillä myös negatiivisissa asioissa, erilaiset kärjistyneet ristiriitatilanteet ovat nousseet esiin eri medioissa. Tämän kehitysympäristön toimintamallien kehittäminen on tärkeää, jotta koulun keskeyttäminen ja koulussa ilmenevien haasteiden määrät saataisiin vähenemään.

Olen tässä tutkielmassa etsinyt vastausta siihen kuinka joustavaan perusopetukseen osallistuneet oppilaat kuvaavat elämänculkuaan ja näkykö heidän koulukokemuksissaan elementtejä syrjäytymisestä. Nuoria on pyydetty kirjoittamaan koulukokemuksistaan, joita olen tarkastellut elämänculun ja syrjäytymisen ulottuvuuksien näkökulmista. Koulukokemukset liittyvät peruskoulun ylimmille luokille, kahdeksannelle ja yhdeksännelle luokalle. Tutkimukseni perusteella on liian aikaista sanoa onko joku nuorista syrjäytynyt, mutta ainakin heissä voidaan tunnistaa syrjäytymisen riskejä. Toki se, että kuka on syrjäytynyt, ei ollut tutkimukseni tavoitteena. Nuorten kuvaukset elämänculuistaan tuovat tutkielmaani ennen kaikkea nuorten oman äänen ja näkemyksen omasta elämäncvaiheestaan. Nuorten elämänculun kuvaukset vahvistavat sitä oletusta, että nuoret itse näkevät oman tilanteensa valoisana, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.

Syrjäytymisen ulottuvuuksiin liittyvissä tarinoissa ja nuorten elämänculkujen kuvauksissa on havaittavissa se, että nuoret ovat itse tietoisia asioista, jotka haittaavat heidän koulukäyntiään. Ennaltaehkäisevä työ ei välttämättä ole purrut heihin tai sitä ei ole ollut. Kaikkea nuorten poikkeavaa käytöstä ei tule sovittaa ikäkauden tunnemyrskyyn tai

nuoruuteen kuuluvaksi, mutta joskus voi vaikea pohtia missä raja menee. Jotta nuorta voidaan auttaa ja tukea, tulee hänen olla itse motivoitunut ottamaan apua vastaan. Monella nuorella oli 7.luokka onnistunut hyvin tai kohtuullisesti, mutta seuraavalla vuosiluokalla ongelmat ovat näyttäytyneet vahvasti. On selvää, että huono koulumenestys ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen lisäävät syrjäytymisriskiä. Myös koulujärjestelmän rakenne voi vaikuttaa nuorten syrjäytymiseen. Tutkimuksessani nuoret, joilla oli ennen jopo-vuotta muun muassa paljon poissaoloja, heikko motivaatio ja koulumenestys sekä haasteita käytöksessä, olivat ennen kokemaansa muutosta syrjäytymisen riskiryhmässä. Molemmissa analyyseissä keskeistä olivat muutos ja onnistuminen. Muutokseen olivat vaikuttaneet monet jopo-toimintaan kuuluvat asiat, mutta myös monet nuoriin itseensä liittyneet asiat. Sopivat tavoitteet mahdollistavat onnistumisia ja tuovat rohkeutta yrittää.

Koska kaikki koulun, ja myös muun elämän, arki ei ole aina mukavaa ja helppoa, tulisi nuorilla olla taitoja myös epämiellyttävien ja vaikeiden tilanteiden sekä epäonnistumisien käsittelyyn. Vaikeista elämäntilanteista selviytymiseen vaikuttaa psyykkiset vahvuudet. Tutkimukseni nuoret pystyivät motivoitumaan uudelleen koulunkäyntiin ja löysivät itsestään voimavaroja muutoksen aikana. Koulun arkipäivän käytännöt tuntuvat olevan suuressa roolissa kun mietitään nuoren elämänkulkua ja syrjäytymisen riskiä. Erilaiset kriisit voivat vaikuttaa elämänkulkuun syrjäyttävästi ja nuoruuden elämänvaihe on herkkä erilaisille kriiseille (Kuronen 2010, 35, 60). Jos nuorilla on voimavaroja ja taitoja toimia, ne tukevat heidän selviytymistään. Monet epävarmuustekijät ja riskit saattavat pirstaloittaa elämänkulkua. Koulutuksen mahdollinen keskeyttäminen vaikuttaa yksilön elämän lisäksi myös yhteiskuntaan.

Tutkimustulosten mukaan syrjäytymisen ehkäisyä voidaan mitata yksilöiden näkökulmasta. Muutostarinat kertovat, että ennaltaehkäisevällä työllä on vaikutusta ainakin tämän toiminnan yhteydessä. Näenkin jopo-toiminnan vahvasti syrjäytymistä ehkäisevänä toimintana. Jopo-toiminta vaikuttaa nuorten elämänkulkuun lähes kaikilla positiivisesti. Koulutusidentiteetin rakentuminen ja asenteen muuttuminen muun muassa koulua kohtaan ovat asioita, jotka vahvistavat nuorten siirtymiä.

Tutkimukseni tuloksissa näkyy myös jopo-toiminnan vaikuttavuus samalla tavalla kuin valtakunnallisessa tutkimuksessakin sekä Veijolan (2005) OmaUra-tutkimuksessa. Yhteistä Veijolan tutkimuksen kanssa on nuorten elämänhallintataitojen kehittyminen ja se,

että nuorten elämän kokonaistilanne on usean kohdalla mennyt parempaan suuntaan. Nämä vahvistavat oman työni luotettavuutta. Luotettavuuteen on myös vaikuttanut myös se, että aineistossani nuorten kirjoittamat kertomukset olivat lähes poikkeuksetta samansuuntaisia keskenään.

Yhteiskunta ohjaa nuorten kulkua kohti aikuisuutta. Yhteiskunta myös määrittää yksilön elämänkulkua, esimerkiksi koulutus ja työ toimivat eräänlaisen yhteiskunnallisen kelpoisuuden mittareina. Samalla kun yhteiskunta määrittää yksilön elämänkulkua, tarjoaa se valitsemisen mahdollisuuksia. Mitä tapahtuu niille, jotka eivät osaa valita tai tekevät virheellisen valinnan? Tuntuu, että nuorten olisi oltava kovin aikaisin valmiina tekemään valintoja, jotka kantavat pitkälle eteenpäin. Vai sallitaanko tehdä asioita toisin ja antaa mahdollisuus oman paikan etsimiseen jokaisen omaan tahtiin. Normatiivisesta aikataulusta poikkeaminen voidaan nähdä riskinä syrjäytymiselle, varsinkin jos nuoren kokonaisvaltaista tilannetta ei huomioida. Tuntuu, että nuoret voidaan myös tilastoida ja lokeroida ongelmallisiksi ilman, että heiltä itseltään kysytään mitään. Nuoren käsitykseen omasta itsestään sekä hänen elämänkulkuunsa vaikuttaa kasvuympäristön ohella institutionaalinen ympäristö. Esimerkkinä tästä on koulu ja siellä onnistuminen.

Nuorten syrjäytymisriskiin vaikuttaa yhteiskunnan rakenteen lisäksi myös oma ja lähiympäristön hyvinvointi. Raunion (2004, 234) mukaan aikuisten ja lasten syrjäytymisriskiin vaikuttavat eri asiat; lasten syrjäytymisriskiin vaikuttavat yleensä perheen ja lapsen huolenpidon vaikutuspiirissä olevat asiat, kun taas aikuisten syrjäytymiseen vaikuttaa enemmän yhteiskunnan rakenteelliset ja institutionaaliset muutokset. Näkisin, että nuorten syrjäytyminen saa vaikutteita näistä molemmista suunnista. Yhdenlaisen tulkinnan mukaan lähes puolella peruskoululaisista on lievän syrjäytymisen riski (Raunio 2004, 235). Koska kyseessä on suuri joukko, pitäisi olemassa olevia hyviä keinoja syrjäytymisen ehkäisemiseksi vahvistaa. Moniammatillisen työn vahvistaminen ja niiden toimintojen lisääminen, jotka ovat tutkimusten ja käytännön työn valossa olleet hyödyllisiä. Tutkimukseni osoittaa, että sillä työllä on vaikutusta etenkin peruskoulun yläluokkien aikana.

Tutkimusta voisi olla mielenkiintoista jatkaa jopo-nuorten seurantatutkimuksella, josta voisi nähdä mihin suuntaan heidän elämänsä on lähtenyt kulkemaan ja näkyykö heidän elämänkulussaan edelleen piirteitä syrjäytymisriskistä. Toinen suunta voisi olla

tutkimuksen keskittäminen erilaisissa elämäntilanteissa olevien nuorten hyvinvoinnin tutkimiseen.

Lähteet

Ahonen, Timo, Torppa Minna, Määttä Sami & Eklund Kenneth (2013). Ovatko oppimisvaikeudet uhka hyvinvoinnille? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus.

Ahlström, Salme (2001) Nuoret ja päihteet. Teoksessa Sirpa Taskinen (toim.) ”Huono ennuste”: mitä on lasten ja nuorten syrjäytyminen? Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Alatupa Saija (toim.), Karppinen, Krister, Keltikangas-Järvinen Liisa & Savioja Hannele (2007) Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Sitran raportteja. Helsinki: Sitra.

Alasuutari, Pertti (2001) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Antikainen, Ari (1998) Kasvatus, elämäntietä ja yhteiskunta. Porvoo: WSOY.

Clandini, Jean D. & Connelly, Michael F. (2000) Narrative inquiry. Experience and story in qualitative research. San Francisco: Jossey-Bass, cop.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (2009) Analyzing narrative reality. Thousand Oaks (California): Sage, cop.

Dunderfelt, Tony (1990) Elämäntietä psykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 9.-13.painos. Porvoo: WSOY

Ellonen, Noora (2008) Kasvuyhteisö nuorten turvana. Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja riikettytymiseen. Tampere: Tampereen yliopisto.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998, 2005) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, Hannu L.T (2001). Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus, 116 – 132.

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.

Houtsonen Jarmo (2000) Identiteetin rakentuminen koulun symbolisessa järjestyksessä. Teoksessa Jarmo Houtsonen, Juha Kauppila & Katja Komonen Koulutus, elämäntietä ja identiteetti. Kasvatustieteellisiä avauksia suomalaisten oppimiseen. Sosiologian laitoksen julkaisuja 3. Joensuun yliopisto, 7-50.

Hänninen, Vima (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ihatsu, Markku & Ruoho, Kari (1997) Ammatillisen syrjäytymisen lähteillä. Teoksessa Markku Ihatsu & Kari Ruoho (toim.) Kasvatuksellisia ja kuntoutuksia katsauksia nuorten syrjäytymiseen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Nuorisoasiain neuvottelukunta. nuoran julkaisuja nro 4, 25-46.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/Kasvatuksellinen.pdf. Viitattu 14.4.2014.

Jahnukainen, Markku (1997). Koulun varjosta aikuisuuteen. Entisten tarkkailuoppilaiden peruskoulun jälkeiset elämänvaiheet. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 182. Helsinki: Yliopistopaino.

Jyrkämä, Jyrki (1986) Nuoret sivuraiteelle? Nuorisosta, syrjäytymisestä ja yhteiskunnasta. Teoksessa Armi Mikkola (toim.) Suomalaista nuorisotutkimusta. Tutkijoiden puheenvuoroja. Kansalaiskasvatuksen keskus r.y. Tapauksia ja selvityksiä 1/1986, 39–40.

Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.) (2001) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.

Kaartinen-Koutaniemi, Jaakko (toim.) (2012) Etsivässä työssä. Nuorten keskus. Helsinki: LK-kirjat.

Kajantie, Eero, Hovi Petteri, Eriksson Johan, Laivuori Hannele, Andersson Sture & Räikkönen Katri (2013). Alkaako syrjäytyminen jo kohdussa? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus.

Kallio, Kirsi Pauliina, Elina Stevall, Pia Bäcklund & Jouni Häkli (2013). Arjen osallisuuden tukeminen syrjäytymisen ehkäisemisen välineenä. Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus.

Kauppila, Juha (2000) Sivistysihanteesta markkinatavaraksi? Teoksessa Jarmo Houtsonen, Juha Kauppila & Katja Komonen Koulutus, elämänkulku ja identiteetti. Kasvatussosiologisia avauksia suomalaisten oppimiseen. Sosiologian laitoksen julkaisuja 3. Joensuun yliopisto, 51–108.

Karvonen, Riina (2009) Teoksessa Anna-Liisa Lämsä (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari (2007) Elämää nivelvaiheessa. Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy. VaSkooli-projektin loppuraportti.

Koivula, Pirjo (toim.) (2007) Selviytymisen polkuja. Opetusjärjestelyt oppilaan tukena. Helsinki: Opetushallitus.

Komonen, Katja (2000) Keskeyttäjästä kunnon kansalaiseksi. Teoksessa Jarmo Houtsonen, Juha Kauppila & Katja Komonen Koulutus, elämänkulku ja identiteetti. Kasvatussosiologisia avauksia suomalaisten oppimiseen. Sosiologian laitoksen julkaisuja 3. Joensuun yliopisto, 109–153.

Koulutuksen keskeyttäminen. Tilastokeskus. stat.fi/til/kkesk/index.html. Viitattu 7.3.2014.

Kuronen, Ilpo (2011) ”Mun kompassin neula vaan pyörii”. Keskeyttämiskokemuksia ammatillisesta koulutuksesta. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselosteita 41.

Kuronen, Ilpo (2010) Peruskoulusta elämänkouluun. Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämänkulusta peruskoulun jälkeen. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 26.

Kuorelahti, Matti & Viitanen, Reijo (toim.) (1999) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun. Nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Nuorisosiain neuvottelukunta. Nuoran julkaisu nro 14. Helsinki, 5-6. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisosiain_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/holtittomasta_hallittuun.pdf. Viitattu 18.2.2014.

Kuula, Ritva (2000) Syrjäytymisvaarassa oleva nuori koulun paineessa. Koulu ja nuorten syrjäytyminen. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Kuusinen, Jorma (1998). Nuorten aikuisten kehitystehtävät, onnellisuus ja kehityksen hallinta. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityopsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 311–322.

Launonen Leevi & Pulkkinen Lea (2004) Koulu kasvuyhteisönä. Teoksessa Leevi Launonen & Lea Pulkkinen Koulu kasvuyhteisönä - kohti uutta toimintakulttuuria. Jyväskylä: PS-kustannus, 13–78.

Leppäkorpi, Jaana (2002) Työllisyys ja toimeentulo. Teoksessa Tapio Kuure, Mika Vuori, Mika Gissler (toim.) Viattomuudesta vimmaan. Lapsuudesta nuoruuteen – siirtymävaiheen tarkastelua. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu nro 25. Nuorisosiain neuvottelukunta, Nuoran julkaisu nro 23. Stakes. Jyväskylä: Gummerus.

Lämsä, Anna-Liisa (2009) Lasten ja nuorten suhde kouluun. Teoksessa Anna-Liisa Lämsä Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 33–58.

Numminen, Ulla & Ouakrim-Soivio, Najat (2007) Joustava perusopetus. Jopo-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen. Helsinki: Opetusministeriö, julkaisu nro 15.

Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia. Eduskunnan tarkastusvaliokunta. Julkaisu 1/2013

Nurmi, Jari-Erik (1998). Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehä. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityopsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 256–274.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. www.minedu.fi//OPM/Koulutus/perusopetus/?lang=fi. Viitattu 13.4.2014.

Oravala, Sanna & Rönkä, Anna (1999) Käännekohtat elämänkulussa. Katsauksia. Psykologia: Suomen psykologisen seuran julkaisu 4/99. <https://www.12.uta.fi/kirjasto/nelli/verkkoaineistot/yht/Oravala.pdf>. Viitattu 4.1.2012.

Paavonen, Juulia, Pölkki Pirjo, Elina Vierikko, Niina Häkälä, Outi Saarenpää-Heikkilä, Tarja Stenberg & Tiina Paunio (2013). Uni perhesuhteiden haasteena. Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus.

Patronen, Margit (1997) "Osoita taas elämän tarkoitus". Sosiaalityön tehtävät syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi. Teoksessa Markku Ihatsu & Kari Ruoho (toim.) Kasvatuksellisia ja kuntoutuksia katsauksia nuorten syrjäytymiseen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Nuorisosiain neuvottelukunta. nuoran julkaisuja nro 4, 199-208. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisosiain_neuvottelukunta/julkaisut/maat_tutkimukset/Kasvatuksellinen.pdf. Viitattu 18.2.2014

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. OPM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33.

Perusopetuslaki 9a§, 9b§

Pirttiniemi, Juhani (2004) Ohjausta koulutukseen vai elämään. Teoksessa Jussi Onnismä, Heikki Pasanen & Timo Spangar (toim.) Ohjaus ammattialana ja tieteenalana. 3, ohjaustyön välineet. Jyväskylä: PS-kustannus, 50–61.

Pirttiniemi, Juhani (2000) Koulukokemukset ja koulutusratkaisut. Peruskoulun vaikuttavuuden tarkastelu oppilasnäkökulmasta. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 168.

Pohjola, Anneli (1994) Elämän valttikortit?: nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Poikkeus Anna-Maija, Helena Rasku-Puttonen, Marja-Kristiina Lerkkanen, Matti Kuorelahti, Martti Siekkinen, Noona Kiuru & Jari-Erik Nurmi (2013). Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus.

Pulkkinen, Lea (2002) Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen pääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Rönkä Anna, Poikkeus Anna-Maija & Viheräkoski Johanna (2002) Teoksessa Tapio Kuure, Mika Vuori & Mika Gissler Viattomuudesta vimmaan. Lapsuudesta nuoruuteen – siirtymävaiheen tarkastelua. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 25. Nuorisosiain neuvottelukunta, Nuora, julkaisuja 23. Stakes. Jyväskylä: Gummerus.

Roos, J.P (1987) Suomalainen elämä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Hämeenlinna: Karisto.

Saastamoinen, Mikko (1999) Narratiivinen sosiaalipsykologia - teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa Jari Eskola (toim.) Hengelistä Harréen, narratiivista Nudistiin. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 10, 165–192.

Salmela-Aro Katariina & Tuominen-Soini Heta (2013) Koulu-uupumuksesta innostukseen? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus.

Sinkkonen, Jari (2010) Nuoruusikä. Helsinki: WSOY.

Siljander, Pauli (1996) Syrjäytyminen – aatteiden ja murroksen kriisi. Teoksessa Pauli Siljander & Veli-Matti Ulvinen (toim.) Syrjäytymisestä selviytymiseen. Vaikeuksien kautta elämänhallintaan. Oulu: Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 66, 7-14.

Soisalo Raul (2012) Särkyvä mieli – lasten ja nuorten psyykinen oireilu. Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys.

Takala, Mikko (1992) "Kouluallergia" - yksilön ja yhteiskunnan ongelma. Tampere: Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis. Ser.A 335.

Taskinen, Sirpa (2001) Miten yhteiskunta voisi vähentää syrjäytymisen uhkia? Teoksessa Sirpa Taskinen (toim.) "Huono ennuste". Mitä on lasten ja nuorten syrjäytyminen? Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 52–56.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Ulvinen, Veli-Matti (1997) Nuorten yhteisöt ja elämänhallinnan problematiikat. Teoksessa Markku Ihatsu & Kari Ruoho (toim.) Kasvatuksellisia ja kuntoutuksia katsauksia nuorten syrjäytymiseen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Nuorisoasiain neuvottelukunta. nuoran julkaisuja nro 4, 9-24.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/Kasvatuksellinen.pdf. Viitattu 3.1.2012.

Veijola, Elsi (2005) Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja Omaura. Seurantatutkimus Omaura-toimintaan osallistuneiden nuorten elämänvaiheista 1995–2001. Helsinki: Opetusministeriö, julkaisuja 33.

Viholainen, Helena, Aro Tuija, Koponen Tuire, Peura Pilvi & Aro Mikko (2013) Miten oppimisvaikeudet liittyvät syrjäytymiseen? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus.

Viitanen, Reijo (1999) Nuorisotyöttömyys ja nuorten syrjäytymisen riskit. Nuorisoasiain neuvottelukunta.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/Nuorisotyttomyys_ja_nuorten_syrjytymisen_riskit.pdf. Viitattu 18.10.2011.

Vilkko, Anni (2000) Elämänkulku ja elämänkerronta. Teoksessa Eino Heikkinen & Jouni Tuomi (toim.) Suomalainen elämänkulku. Helsinki: Tammi.

Vilppola, Tuomo (2007) Reaalipedagoginen toimintaprosessi- Sosiaalipedagogisen työn sovellus koulutuksesta syrjäytymässä olevien nuorten kokonaisvaltaisessa tukemisessa. Oulu: Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis. E 88.

Vuorinen, Risto (1998). Minän synty ja kehitys. Porvoo: WSOY.

LIITE 1

Nuorilta pyydettyyn kirjoittamiseen liittyvä ohjeistus.

Kirjoita 3-osainen kirjoitelma omasta koulunkäynnistäsi:

1. Kirjoita millaista koulunkäyntiäsi oli seitsemännellä tai kahdeksannella luokalla (ennen jopo-luokkaa). Mitä ajattelit omasta koulunkäynnistäsi ja mitkä asiat vaikuttivat siihen? Mikä oli vaikeaa? Mikä oli mukavaa? Miten kuvaat esim. omaa käyttäytymistäsi?
2. Kirjoita millaista koulunkäyntiäsi on ollut jopo-vuoden aikana? Onko jokin muuttunut? Oletko itse muuttunut? Miten?
3. Kirjoita mitä ajattelet tai odotat tulevaisuudeltasi? Voit ajatella lyhyen ajan päähän, esim. ensi vuoteen. Jos haluat, voit kirjoittaa myös pidemmän ajan odotuksistasi ja suunnitelmistasi.